រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

រដ្ឋសភាកម្ពុជា និង ការអនុវត្តគោលការណ៍បែងចែកអំណាច (១៩៩៣-២០០៨)

CAMBODIAN NATIONAL ASSEMBLY AND IMPLEMENTATION OF PRINCIPLE OF POWER SEPARATION (1993-2008)

គិង តា

និក្ខេបបទបណ្ឌិតវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ

២០១១

រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

រដ្ឋសភាកម្ពុជា និង ការអនុវត្តគោលការណ៍ បែងចែកអំណាច (១៩៩៣-២០០៨)

CAMBODIAN NATIONAL ASSEMBLY AND IMPLEMENTATION OF PRINCIPLE OF POWER SEPARATION (1993-2008)

គិន ភា

និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ

សាស្ត្រាចារ្យណែនាំ ៖ បណ្ឌិត សុខ ទូច

២០១១

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ជាតិ សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ

ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី

រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

Royal Academy of Cambodia

Académie Royale du Cambodge

លេខ ២៣៦/១១ របសក

សេចក្តីសម្រេច

ស្តីពី

ការអនុញ្ញាតឱ្យបេក្ខជនបណ្ឌិតការពារបញ្ចប់និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត

ប្រធានរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

- បានឃើញព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/០៣/០៥/១១១ ចុះថ្ងៃទី០៤ ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៥ ស្តីពីការកែសម្រួល បទបញ្ញត្តិមួយចំនួននៃព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/១២៩៩/២២០ ចុះថ្ងៃទី២៧ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៩៩។
- បានឃើញអនុក្រឹត្យលេខ ៨៤ អនក្រ/បក ចុះថ្ងៃទី១៧ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០០ ស្តីពីការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅ នៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា។
- យោងចំណារឯកភាពរបស់សម្តេចនាយករដ្ឋមន្ត្រី ចុះថ្ងៃទី២៦ ខែមករា ឆ្នាំ២០០៧ លើលិខិតស្នើសុំរបស់រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា ស្តីពីគម្រោងបណ្តុះបណ្តាលថ្នាក់បណ្ឌិត វគ្គទី១។
- យោងគោលការណ៍ស្តីពីលក្ខខណ្ឌជ្រើសរើស និងបណ្តុះបណ្តាលថ្នាក់បណ្ឌិត នៅរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា ចុះថ្ងៃទី០៣ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៨។

សម្រេច

ប្រការ ១៖ អនុញ្ញាតឱ្យបេក្ខជន **តិន នា** បេក្ខជនបណ្ឌិត វគ្គទី១ ឯកទេស **វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ** នៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា ការពារបញ្ចប់និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិតនៅថ្ងៃទី០៧ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០១១។

ប្រការ ២៖ គណៈកម្មការវាយតម្លៃនិក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត ផ្នែកបណ្តុះបណ្តាល និង ស្រាវជ្រាវនៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា និង សាមីខ្លួន ត្រូវអនុវត្តសេចក្តីសម្រេចនេះឱ្យមានប្រសិទ្ធភាព និងប្រកបដោយស្មារតីទទួលខុសត្រូវខ្ពស់។

រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃទី១៨ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ២០១១

ប្រធានរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

បណ្ឌិតសភាចារ្យ ខ្លូត ធីដា

អាសយដ្ឋាន ៖ មហាវិថីសហព័ន្ធរុស្ស៊ី សង្កាត់កាកាប ខណ្ឌពោធិ៍សែនជ័យ រាជធានីភ្នំពេញ ប្រអប់សំបុត្រលេខ៥៣១ ភ្នំពេញ កម្ពុជា

Tel/Fax: (855) 23 890 180 Website: www.rac-academy.edu.kh, E-mail: info@rac-academy.edu.kh, P.O Box 531 Phnom Penh, Cambodia

មាតិកាអត្ថបទ

មាតិកា i

ឧទ្ទិសស្នាដៃ vi

សេចក្តីថ្លែងអំណរគុណ vii

អំណះអំណាង viii

មូលន័យជាភាសាខ្មែរ ix

មូលន័យជាភាសាអង់គ្លេស xi

សេចក្តីសង្ខេបជាភាសាខ្មែរ xiii

សេចក្តីសង្ខេបជាភាសាអង់គ្លេស xxv

ពាក្យប្រើជាអក្សរកាត់ xxxiii

អារម្ភកថា ១

សេចក្តីផ្តើម ២

ជំពូកទី១

រដ្ឋសភាកម្ពុជា មុនឆ្នាំ១៩៩៣ ក្នុងបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ និងនយោបាយ

១- បុព្វបទនៃការកកើតរដ្ឋសភានៅកម្ពុជា ២៤

១.១- ទិដ្ឋភាពប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបគ្រប់គ្រងសង្គមកម្ពុជាមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី២ .... ២៤

១.២- បរិបទនយោបាយអន្តរជាតិ និងការតស៊ូក្នុងស្រុក ៣៦

១.៣- កម្លាំងនយោបាយថ្មីនៅកម្ពុជា ៤១

២- រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៤៦-១៩៧២ .... ៤៦

២.១- ការបោះឆ្នោតសភាធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ១៩៤៦ .... ៤៦

២.២- រដ្ឋសភានីតិកាលទី១ ឆ្នាំ១៩៤៧-១៩៥១ .... ៥២

២.៣- រដ្ឋសភានីតិកាលទី២ ឆ្នាំ១៩៥១-១៩៥៣ .... ៥៥

២.៤- រដ្ឋសភានីតិកាលទី៣ ឆ្នាំ១៩៥៥-១៩៥៨ .... ៥៧

២.៥- រដ្ឋសភានីតិកាលទី៤ ឆ្នាំ១៩៥៨-១៩៦២ .... ៦៧

២.៦- រដ្ឋសភានីតិកាលទី៥ ឆ្នាំ១៩៦២-១៩៦៦ .... ៦៩

២.៧- រដ្ឋសភានីតិកាលទី៦ ឆ្នាំ១៩៦៦-១៩៧២ .... ៧១

៣- រដ្ឋសភាកម្ពុជាក្នុងអំឡុងឆ្នាំ១៩៧២-១៩៩៣ .... ៧៦

៣.១- សភានៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ៧៧

៣.២- រដ្ឋសភានៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ៨៦

៣.៣- រដ្ឋសភានៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងរដ្ឋកម្ពុជា.......................................៩២

ជំពូកទី ២

ការបោះឆ្នោត និងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា ក្រោយឆ្នាំ១៩៩៣

១- បម្រែបម្រួលនយោបាយឆ្ពោះទៅកាន់ការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ១៩៩៣.................១០២
១.១- ដំណើរការនៃការចរចាសន្តិភាព...១០៤
១.២- សន្និសីទអន្តរជាតិទីក្រុងប៉ារីសស្តីពីកម្ពុជា.......................................១០៧
១.៣- អាជ្ញាធរបណ្តោះអាសន្ននៃអង្គការសហប្រជាជាតិប្រចាំនៅកម្ពុជា..................១១១
២- ដំណើរការប្រជាធិបតេយ្យក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀង និងការបោះឆ្នោត ជាបន្តបន្ទាប់...១១៣
២.១- ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ ៖ ការចេញដំណើរនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ.....................១១៥
២.២- ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៨ ៖ អច្ឆរិយៈនៅទន្លេមេគង្គ......................................១៤០
២.៣- ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ២០០៣ ៖ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅលើផ្លូវវែង.........................១៥៩
៣- ការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា...១៦៦
១.១- ថ្នាក់ដឹកនាំរដ្ឋសភា..១៦៧
៣.២- គណៈកម្មាធិការអចិន្ត្រៃយ៍រដ្ឋសភា..១៧៥
៣.៣- គណៈកម្មការជំនាញ..១៧៧
៣.៤- អគ្គលេខាធិការដ្ឋានរដ្ឋសភា...១៨២

ជំពូកទី ៣

ការប្រព្រឹត្តទៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា

១- ការប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា..១៨៩
១.១- សម័យប្រជុំពេញអង្គរដ្ឋសភា...១៨៩
១.២- ការបញ្ចេញមតិ...២០៦
១.៣- របៀបប្រជុំ...២០៨
១.៤- សម័យប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា និងបញ្ហាកូរ៉ុម...២១០
២- ដំណើរការនីតិកម្មរបស់រដ្ឋសភា..២១៥
២.១- អ្នកមានសិទ្ធិផ្តួចផ្តើមគំនិតធ្វើច្បាប់...២១៦
២.២- គោលការណ៍ច្បាប់...២១៧
២.៣- ដំណើរការពិភាក្សាច្បាប់នៅរដ្ឋសភា...២១៨

២.៤- ទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភាក្នុងដំណើរការនីតិកម្ម ២២០
២.៥- ការត្រួតពិនិត្យធម្មនុញ្ញភាពនៃច្បាប់ ២២១
២.៦- ការចូលជាធរមាន និងការផ្សព្វផ្សាយច្បាប់ ២២៤
២.៧- ស្មារតីនៃការអនុវត្តច្បាប់ ២២៥
៣- ការរៀបចំថវិការដ្ឋសភា ២២៨
៣.១- ឥណទានសម្រាប់ថវិការបស់រដ្ឋសភា ២២៩
៣.២- ប្រាក់បំណាច់ផ្សេងៗ និងប្រាក់សោធននិវត្តន៍របស់តំណាងរាស្ត្រ ២៣០
៣.៣- ប្រាក់បំណាច់ និងប្រាក់បំពេញភារកិច្ចសម្រាប់អ្នកតំណាងរាស្ត្រ ២៣១
៤- សមាជិករដ្ឋសភា ២៣៣
៤.១- អាណត្តិឯកាជ្យសមាជិករដ្ឋសភា ២៣៤
៤.២- ដែនកំណត់ និងវិសមិតភាពសមាជិករដ្ឋសភា ២៣៩
៤.៣- អភ័យឯកសិទ្ធិសភានៃសមាជិករដ្ឋសភា ២៤១
៤.៤- សិទ្ធិ និងកាតព្វកិច្ចសមាជិករដ្ឋសភា ២៤៥
៤.៥- បទវិន័យ និងទណ្ឌកម្មចំពោះសមាជិករដ្ឋសភា ២៤៧
៤.៦- ការទទួលខុសត្រូវរបស់សមាជិកសភា ២៤៩
៤.៧- កម្រិតវប្បធម៌របស់សមាជិករដ្ឋសភា ២៥២
៥- ទំនាក់ទំនងរបស់រដ្ឋសភាជាមួយស្ថាប័ននានា ២៥៤
៥.១- ទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋសភា និងព្រះមហាក្សត្រ ២៥៤
៥.២- ទំនាក់ទំនងជាមួយរដ្ឋាភិបាល ២៦០
៥.៣- ទំនាក់ទំនងសមាជិករដ្ឋសភាជាមួយគណបក្សនយោបាយ ២៧០
៥.៤- ទំនាក់ទំនងជាមួយប្រជាពលរដ្ឋ ២៧៥
៥.៥- ទំនាក់ទំនងជាមួយអង្គការសង្គមស៊ីវិល ២៨៣
៥.៦- រដ្ឋសភាក្នុងការងារទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ ២៨៦

ជំពូកទី ៤

រដ្ឋសភាកម្ពុជាក្នុងបរិបទនយោបាយ និងការអនុវត្តគោលការណ៍បែងចែកអំណាច

១- ការប្រកួតប្រជែងនយោបាយតាមរយៈរដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៩៣-១៩៩៨ ....២៩០
១.១- ការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឱ្យនៅក្រៅច្បាប់ ២៩០
១.២- ករណីលោក សម រង្ស៊ី និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សិរីវឌ្ឍ ២៩៣

១.៣- ព្រឹត្តិការណ៍គប់គ្រាប់បែកនៅមុខរដ្ឋសភា ថ្ងៃទី៣០ ខែមិនា ឆ្នាំ១៩៩៧ .... ៣០៣

២- រដ្ឋសភា និង ព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ កក្កដា ១៩៩៧ .... ៣០៤

២.១- ស្ថានការណ៍នយោបាយមុនព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី៥-៦ កក្កដា ១៩៩៧......................... ៣០៦

២.២- ឥទ្ធិពលនៃជម្លោះនយោបាយទៅលើរដ្ឋសភា ៣១២

២.៣- ការប្រយុទ្ធគ្នានៅទីក្រុងភ្នំពេញ ថ្ងៃទី៥-៦ កក្កដា ១៩៩៧ .... ៣១៥

២.៤- ស្ថានការណ៍នយោបាយក្រោយការផ្ទុះអាវុធ.. ៣១៨

២.៥- ប្រតិកម្មអន្តរជាតិចំពោះព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃ០៥-០៦ កក្កដា ១៩៩៧........................ ៣២០

៣- ការបោះឆ្នោតកញ្ចប់នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញបន្ថែម និងវិសោធនកម្ម ៥០%+១...... ៣២៥

៣.១- បរិបទនយោបាយ.. ៣២៥

៣.២- ទិដ្ឋភាពច្បាប់ និងទិដ្ឋភាពនយោបាយនៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញបន្ថែម ៣២៧

៣.៣- ការតថ្លៃអំណាច និងការបោះឆ្នោតកញ្ចប់ ៣៣៣

៣.៤- វិសោធនកម្មរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ៥០%+១ .... ៣៤០

៤- តួនាទី និង សិទ្ធិអំណាចរបស់រដ្ឋសភា... ៣៤៦

៤.១- តួនាទី និងអំណាចសើរើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ.. ៣៤៩

៤.២- តួនាទី និងសិទ្ធិអំណាចក្នុងការអនុម័តច្បាប់ ៣៥៣

៤.៣- អំណាចហិរញ្ញវត្ថុ.. ៣៥៣

៤.៤- អំណាចយល់ព្រម ឬលុបចោលសន្ធិសញ្ញា ឬអនុសញ្ញាអន្តរជាតិ ៣៥៨

៤.៥- អំណាចក្នុងការផ្តល់សេចក្តីទុកចិត្ត ត្រួតពិនិត្យ និងរំលាយរដ្ឋាភិបាល ៣៥៩

៤.៦- អំណាចតែងតាំង និង បណ្តេញមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់នៃរដ្ឋបាលអចិន្ត្រៃយ៍.......................... ៣៦៣

៤.៧- អំណាចក្នុងនយោបាយការបរទេស ៣៦៤

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន.. ៣៦៩

គន្ថនិទ្ទេស ៣៧៣

ឯកសារឧបសម្ព័ន្ធ.. ៣៨៥

ឧទ្ទិសស្នាដៃ

ខ្ញុំបាទ **គិន នា** សូមឧទ្ទិសស្នាដៃនេះជូនចំពោះ ៖

- ប្រាជ្ញព្រឹទ្ធ បណ្ឌិត កវី បុព្វបុរសខ្មែរគ្រប់ជំនាន់ ដែលបានបន្សល់ទុកនូវស្នាដៃដ៏មានតម្លៃ ឱ្យជនានុជនខ្មែរជំនាន់ក្រោយ។

- វិញ្ញាណខ័ន្ធនៃប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ និងបុព្វការីជនទាំងអស់ដែលបានបូជាជីវិតដើម្បីបុព្វហេតុជាតិ សាសនា និងប្រជាជន។

- មន្ត្រី បុគ្គលិករាជការ យុទ្ធជន យុទ្ធនារី ព្រមទាំងប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរគ្រប់រូប ដែលបានបូជាជីវិតដើម្បីបុព្វហេតុសន្តិភាព ការបង្រួបបង្រួមជាតិ និងសេចក្ដីរុងរឿងនៃប្រទេសជាតិទាំងមូល ។

មូលន័យ

រដ្ឋសភានៃប្រទេសកម្ពុជាមានកំណើតដំបូងនៅឆ្នាំ១៩៤៧ ដែលជាផ្លែផ្កានៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងបំផុតរបស់ប្រទេស ដែលត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើដោយព្រះមហាក្សត្រ នៅថ្ងៃទី០៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤៧។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤៧ មក ប្រទេសកម្ពុជាមានការរៀបចំការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងរដ្ឋសភាជាបន្តបន្ទាប់ ចំនួន ១២ លើក រួមមាន ៖ លើកទី១ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤៧, លើកទី២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី ០៩ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥១, លើកទី៣ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥៥, លើកទី៤ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៣ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៥៨, លើកទី៥ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១០ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៦២, លើកទី៦ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៦៦, លើកទី៧ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០៣ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧២, លើកទី៨ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៧៦, លើកទី៩ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០១ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៨១, លើកទី១០ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៣-២៨ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៣, លើកទី១១ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៨ និងលើកទី១២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៧ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។

និក្ខេបបទនេះ មានគោលបំណងសិក្សាពីប្រវត្តិ និងការវិវត្តនៃស្ថាប័នរដ្ឋសភាកម្ពុជាតាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៧ មកដល់ឆ្នាំ២០០៨។ មានចំណោទបញ្ហាមួយចំនួន ដែលបានលើកឡើងក្នុងនិក្ខេបបទនេះ រួមមាន ៖ តើក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃការកកើតឡើងនេះ រដ្ឋសភាកម្ពុជាបានពើបប្រទះនូវការលំបាកអ្វីខ្លះ? តើការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភាផ្អែកលើមូលដ្ឋានអ្វី? តើហេតុអ្វី បានជារដ្ឋសភាជួបការលំបាកក្នុងបញ្ហាក្វ័រុមប្រជុំ ហើយគេដោះស្រាយបញ្ហាទាំងនោះដោយរបៀបណា? ជាមួយគ្នានេះដែរ យើងនឹងពិនិត្យមើលថា តើដំណើរការនីតិកម្មប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងដូចម្ដេច? តើច្បាប់ដែលរដ្ឋសភាបានអនុម័តនោះត្រូវបានអនុវត្តកម្រិតណា? តើគេរៀបចំថវិការដ្ឋសភារបៀបណា? តើសមាជិករដ្ឋសភាមានអភ័យឯកសិទ្ធិកម្រិតណា? មានសិទ្ធិ កាតព្វកិច្ច និងទំនួលខុសត្រូវអ្វីខ្លះ? តើពួកគេមានសមត្ថភាពកម្រិតណា? តើក្នុងទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋាភិបាល និងរដ្ឋសភាមានតុល្យភាពដែរឬទេ? ហេតុអ្វីបានជាគណបក្សមានឥទ្ធិពលខ្លាំងលើតំណាងរាស្ត្រ ហើយតើគួរដោះស្រាយបញ្ហានេះបែបណា?

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ យើងនឹងវិភាគផងដែរថា តើមានការប្រកួតប្រជែងនយោបាយតាមរយៈរដ្ឋសភាយ៉ាងដូចម្ដេច? តើព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៧ បានជះឥទ្ធិពលអ្វីខ្លះទៅលើរដ្ឋសភា? តើច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែមឆ្នាំ២០០៤ ដែលនាំទៅដល់ការបោះឆ្នោតកញ្ចប់ បានផ្ដល់ផលវិជ្ជមាន និងអវិជ្ជមានអ្វីខ្លះចំពោះសង្គមជាតិ និងរដ្ឋសភា? តើការកែសម្រួលលក្ខខណ្ឌរដ្ឋធម្មនុញ្ញក្នុងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា និងការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលពីសំឡេង ២/៣ មក ៥០%+១ បាននាំមកនូវអត្ថប្រយោជន៍អ្វីខ្លះ? ហើយចុងក្រោយ យើងនឹងពិនិត្យមើលថា តើរដ្ឋសភាមានតួនាទី និងសិទ្ធិអំណាចអ្វីខ្លះ? ហើយរដ្ឋសភាអាចអនុវត្តតួនាទី និងសិទ្ធិអំណាចទាំងនោះកម្រិតណា?

ចម្លើយចំពោះចំណោទបញ្ហាខាងលើ ត្រូវបានបកស្រាយនៅក្នុងនិក្ខេបបទនេះ ដែលចែកជាបួនជំពូក ៖ ជំពូកទី១ ស្ដីពីរដ្ឋសភាកម្ពុជា មុនឆ្នាំ១៩៩៣ ក្នុងបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ និងនយោបាយ ដែលសិក្សាពីបុព្វបទនៃការកកើតរដ្ឋសភានៅកម្ពុជា ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងទៅលើទិដ្ឋភាពប្រវត្តិសាស្ត្រនៃរបបគ្រប់គ្រងសង្គមកម្ពុជាមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី២ និងពីប្រវត្តិ ហើយនិងការវិវត្តនៃស្ថាប័នរដ្ឋសភា ពីឆ្នាំ១៩៤៦ រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៩៣។ ជំពូកទី ២ សិក្សាពីការបោះឆ្នោត និងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភាក្រោយឆ្នាំ ១៩៩៣ ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងពីបម្រែបម្រួលនយោបាយឆ្ពោះទៅកាន់ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ ដំណើរការ

ប្រជាធិបតេយ្យក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀង និងការបោះឆ្នោតជាបន្តបន្ទាប់ចាប់ឆ្នាំ១៩៩៣ មក និងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា។ ជំពូកទី ៣ សិក្សាពីការប្រព្រឹត្តិទៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា ដោយផ្តោតទៅលើការប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា ដំណើរការនីតិកម្មរបស់រដ្ឋសភា ការរៀបចំថវិការដ្ឋសភា សមាជិករដ្ឋសភា និងទំនាក់ទំនងរបស់រដ្ឋសភាជាមួយស្ថាប័ននានា។ ជំពូកទី៤ សិក្សាពីរដ្ឋសភាកម្ពុជាក្នុងបរិបទនយោបាយ និងការអនុវត្តគោលការណ៍បែងចែកអំណាច ដោយបង្ហាញពីការប្រកួតប្រជែងនយោបាយតាមរយៈរដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៩៣-១៩៩៨, រដ្ឋសភា និងព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ កក្កដា ១៩៩៧, ការបោះឆ្នោតកញ្ចប់នៃច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែម និងវិសោធនកម្ម ៥០%+១ និងសិទ្ធិអំណាចរបស់រដ្ឋសភា។

បន្ទាប់ពីបានសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងវិភាគយ៉ាងល្អិតល្អន់រួចមក យើងរកឃើញថា ៖

- ការបំភ័យ និងការគំរាមក្នុងការបោះឆ្នោតនៅកម្ពុជា តែងកើតមានតាំងពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៥០ មកម្ល៉េះ។
- ទស្សនៈបុគ្គលនិយម «ភ្នំមួយមិនអាចមានខ្លាពីរ», «មានឯងអត់អញ-មានអញអត់ឯង» របស់អ្នកនយោបាយខ្មែរ គឺជាមូលហេតុនាំឱ្យមានព្រឹត្តិការណ៍បង្ហូរឈាម ថ្ងៃទី០៥-០៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៧ និងវិបត្តិនយោបាយក្រោយៗមកទៀត។
- បញ្ហាកូរ៉ុម ដែលរដ្ឋសភាជួបប្រទះក្នុងនីតិកាលទី១ គឺដោយសារការបែងចែកមិនដាច់ពីគ្នារវាងអំណាចនីតិបញ្ញត្តិ និងអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ។
- វិសោធនកម្មរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ៥០%+១ ជាការសងសឹករបស់លោក សម រង្ស៊ី ចំពោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ និងហ៊ុនស៊ិនប៊ិច ដែលនេះជាទម្លាប់ទូទៅនៃមេដឹកនាំខ្មែរ។
- កម្រិតខ្ពស់នៃបុគ្គលនិយមជាអ្នកកំណត់នូវបុគ្គលិកលក្ខណៈនៃនយោបាយកម្ពុជា ហើយជូនកាលកំហឹងបុគ្គល និងសមត្ថភាពមិនស្របច្បាប់នៃអ្នកនយោបាយកំពូលៗ បានធ្វើឱ្យរាំងស្ទះប្រព័ន្ធនយោបាយប្រទេសកម្ពុជាទាំងមូល។
- អ្នកនយោបាយខ្មែរភាគច្រើនមិនទុកចិត្តគ្នា ទោះជាអ្នកដែលនៅក្នុងបក្សជាមួយគ្នាក៏ដោយ។ ភាពមិនទុកចិត្តគ្នានេះ បានស្តែងឱ្យឃើញតាមរយៈប្រព័ន្ធដឹកនាំបែបសហនាយករដ្ឋមន្ត្រី (១៩៩៣-១៩៩៨) សហរដ្ឋមន្ត្រី (១៩៩៣-២០០៦) និងការបោះឆ្នោតកញ្ចប់ដោយលើកដៃ និងគ្មានការបកស្រាយ (ប្រជាធិបតេយ្យបែបចាប់បង្ខំ) (២០០៤ និង២០០៨)។
- នៅកម្ពុជា កត្តាបុគ្គលមានឥទ្ធិពលលើនយោបាយ, កត្តានយោបាយមានឥទ្ធិពលលើច្បាប់។

ABSTRACT

National Assembly of Cambodia (NA) was first established in 1947 as the result of the State's first Constitution which was promulgated by the King on 06 May 1947. Since 1947, there have been 12 elections taken place in Cambodia including: First election on 21 December 1947, Second election on 09 September 1951, Third election on 11 September 1955, Fourth election on 23 March 1958, Fifth election on 10 June 1962, Sixth election on 11 September 1966, Seventh election on 03 September 1972, Eighth election on 20 March 1976, Ninth election on 01 May 1981, Tenth election on 23-28 may 1993, Eleventh election on 26 July 1998 and Twelfth election on 27 July 2003.

The purpose of this dissertation is to dig out the history of the Cambodian National Assembly and its evolution since 1947 until 2008. The research questions raised in this dissertation include: difficulties that NA faced at its starting point, how NA was structured, the NA's quorum issue and solution, NA's law making process, the effectiveness of the laws passed by NA, NA's budget arrangement, the immunities, rights, obligation, responsibilities and education level of NA's members, the relationship balance between NA and government, party's influence over NA's members and solution, 5-6 July event's impact over NA, additional constitutional law and package vote's impact, advantage and disadvantage of the 50%+1 constitutional amendment, and roles and power of NA.

The answers to the problematic issues were made in this dissertation which was divided into four chapters as follow: Chapter One: Cambodian national assembly before 1993 in the context of history and politics, reflecting on precondition of the establishment of the assembly with focussing on historical aspect of the Cambodian government systems before World War I and the history of the assembly and its evolution since 1947 to 1993. Chapter Two: Post-1993 elections and national assembly's organizational structure, examining on Cambodian political change toward 1993 elections, democratization process and post-1993 elections, and national assembly's organizational structure arrangement. Chapter Three: The functioning of the national assembly, focusing on national assembly's meeting procedures, legislation, national assembly's budgeting, national assembly's members and national assembly's external relations. Chapter Four: Cambodian national assembly in political context and implementation of principle of power separation, analysing the political contest in the national assembly from 1993-1998, the 5-6 July 1997 event's effects to the national assembly, package vote in framework of the additional constitutional law and 50%+1 amendment of the constitution, and the power of the national assembly.

This dissertation found that:

- Politicians' individualism of "There shall not be two tigers in one mountain" and "It shall not be for you and me, it shall be only for me or for you" were the main cause of blooding 5-6 July 1997 event and that of other political crisis.
- The lack of quorum of NA in the first term resulted from power separation system of Cambodia.
- The 50%+1 amendment of the constitution is a kind of revenge of Sam Rainsy to Prince Norodom Ranariddh and FUNCINPEC, that is a kind of habit of Cambodian leaders.
- Cambodian politics is really characterized by a very high degree of personalization and that sometimes the personal animosities and legal battles of leading politicians can paralyze the whole political system.
- Cambodia politicians do not usually trust each other even though they are in the same party. This can be seen through co-prime ministers (1993-1998) and co-ministers (1993-2006) in government system and package vote by show of hands (forced democracy) in 2004 and in 2008.
- In Cambodia, individual influences politics, politics influence legal system.

សេចក្ដីសង្ខេប

រដ្ឋសភានៃប្រទេសកម្ពុជាមានកំណើតដំបូងនៅឆ្នាំ១៩៤៧ ដែលជាផ្លែផ្កានៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងបំផុតរបស់ប្រទេស ដែលត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើដោយព្រះមហាក្សត្រ នៅថ្ងៃទី០៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤៧។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤៧ មក ប្រទេសកម្ពុជាមានការរៀបចំការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងរដ្ឋសភាជាបន្តបន្ទាប់ ចំនួន ១២ លើក រួមមាន ៖ លើកទី១ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤៧, លើកទី២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០៩ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥១, លើកទី៣ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥៥, លើកទី៤ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៣ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៥៨, លើកទី៥ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១០ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៦២, លើកទី៦ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៦៦, លើកទី៧ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០៣ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧២, លើកទី៨ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៧៦, លើកទី៩ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០១ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៨១, លើកទី១០ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៣-២៨ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៣, លើកទី១១ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៨ និងលើកទី១២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៧ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។

តាមរយៈនៃការបោះឆ្នោតក្នុងដំណាក់កាលជាបន្តបន្ទាប់នេះ រដ្ឋសភាត្រូវបានបង្កើតឡើងតាមបែបផែននយោបាយ និងសារជាតិនៃរបបគ្រប់គ្រងនីមួយៗ។ តួនាទី សិទ្ធិ អំណាច និងសារៈសំខាន់នៃស្ថាប័ននេះ ថ្វីបើមានចែងក្នុងទ្រឹស្តី និងចារឹកក្នុងច្បាប់កំពូលរបស់ប្រទេសក្តី ក៏ការអនុវត្តជាក់ស្តែង មានលក្ខណៈផ្ទុយស្រឡះ ដែលគេសង្កេតឃើញថា ស្ថាប័នរដ្ឋសភាខ្មែរគ្រប់សម័យកាល ព្រំដែនសិទ្ធិអំណាចរបស់ខ្លួន ស្ថិតក្នុងភាពស្រពេចស្រពិលមួយ ដែលពិបាកកំណត់។

ចំណោទបញ្ហាជាច្រើនត្រូវបានលើកឡើងពាក់ព័ន្ធនឹងដំណើរការ និងការប្រព្រឹត្តិទៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជាក្រោយឆ្នាំ១៩៩៣។ ដូចយើងដឹងហើយថា រដ្ឋសភាកម្ពុជាត្រូវបានបង្កើតឡើងបន្ទាប់ពីប្រទេសជាតិរួចផុតសង្គ្រាមស៊ីវិល ព្រមទាំងជម្លោះមនោគមវិជ្ជានៃមហាអំណាចខាងក្រៅ។ ក្នុងន័យនេះ យើងនឹងពិនិត្យមើលថា តើក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃការកកើតឡើងនេះ រដ្ឋសភាកម្ពុជាបានពើបប្រទះនូវការលំបាកអ្វីខ្លះ? តើការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភាផ្អែកលើមូលដ្ឋានអ្វី? តើហេតុអ្វីបានជារដ្ឋសភាជួបការលំបាកក្នុងបញ្ហាកូរ៉ុមប្រជុំ ហើយគេដោះស្រាយបញ្ហាទាំងនោះដោយរបៀបណា?

ជាមួយគ្នានេះដែរ យើងនឹងពិនិត្យមើលថា តើដំណើរការនីតិកម្មប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងដូចម្តេច? តើច្បាប់ដែលរដ្ឋសភាបានអនុម័តនោះត្រូវបានអនុវត្តកម្រិតណា? តើគេរៀបចំថវិការដ្ឋសភារបៀបណា? តើសមាជិករដ្ឋសភាមានអភ័យឯកសិទ្ធិកម្រិតណា? មានសិទ្ធិ កាតព្វកិច្ច និងទំនួលខុសត្រូវអ្វីខ្លះ? តើពួកគេមានសមត្ថភាពកម្រិតណា? តើក្នុងទំនាក់ទំនងរវាងរដ្ឋាភិបាល និងរដ្ឋសភា មានតុល្យភាពដែរឬទេ? ហេតុអ្វីបានជាគណបក្សមានឥទ្ធិពលខ្លាំងលើតំណាងរាស្ត្រ ហើយតើគួរដោះស្រាយបញ្ហានេះបែបណា?

ទន្ទឹមនឹងនេះ យើងក៏បានវិភាគផងដែរថា តើមានការប្រកួតប្រជែងនយោបាយតាមរយៈរដ្ឋសភាយ៉ាងដូចម្ដេច? តើព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៧ បានជះឥទ្ធិពលអ្វីខ្លះទៅលើរដ្ឋសភា? តើរដ្ឋធម្មនុញ្ញបន្ថែមឆ្នាំ២០០៤ ដែលនាំទៅដល់ការបោះឆ្នោតកញ្ចប់ បានផ្ដល់ផលវិជ្ជមាន និងអវិជ្ជមានអ្វីខ្លះចំពោះសង្គមជាតិ និងរដ្ឋសភា? តើការកែសម្រួលលក្ខខណ្ឌរដ្ឋធម្មនុញ្ញក្នុងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា និងការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលពីសំឡេង ២/៣ មក ៥០%+១ បាននាំមកនូវអត្ថប្រយោជន៍អ្វីខ្លះ? ហើយចុងក្រោយ យើងពិនិត្យមើលថា តើរដ្ឋសភាមានតួនាទី និងសិទ្ធិអំណាចអ្វីខ្លះ? ហើយរដ្ឋសភាអាចអនុវត្តតួនាទី និងសិទ្ធិអំណាចទាំងនោះកម្រិតណា?

ក្នុងនិក្ខេបបទនេះ ចែកចេញជាបួនជំពូក។

<u>ជំពូកទី១</u> សិក្សាពីប្រវត្តិរដ្ឋសភាកម្ពុជា មុនឆ្នាំ១៩៩៣ ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈទិដ្ឋភាពប្រវត្តិសាស្ត្រ និងនយោបាយ។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤៧ មកដល់ឆ្នាំ១៩៨១ ប្រទេសកម្ពុជាមានការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងរដ្ឋសភារដ្ឋសភាចំនួន ៩ លើក ដូចខាងក្រោម ៖

លើកទី ១ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៤៧-១៩៥១ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤៧ ដែលមានគណបក្សចំនួន ០៥ ចូលរួម ក្នុងនោះ គណបក្សចំនួន ០៣ គឺសុទ្ធតែដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់នៃខ្សែរាជវង្ស ដែលត្រូវបានបង្កើតតាំងពីការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសភាធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ១៩៤៦ មកម្ល៉េះ។ គណបក្សទាំងបីនោះ គឺ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស គណបក្សសេរីភាពដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម នរិន្ទដេត និងគណបក្សចម្រើនជាតិ ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តម ម៉ុងតាណា។ រីឯគណបក្សពីរទៀត ត្រូវបង្កើតឡើងនៅខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៤៦ គឺគណបក្សខេមរបុណ្ណាការ ដឹកនាំដោយលោក លន់ នល់ និងគណបក្សសហជីពជាតិ (ឬគណៈរួមជាតិខេមរៈ) ដឹកនាំដោយលោក យឹម ទិត ដែលទ្រទ្រង់ថវិកាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់គាត់ និងប្អូនជីដូនមួយឈ្មោះ តាយេបផាយ ហ៊ីបតុលា ម៉ាឆ្វា (Tayebbhay Hiptoola Machhwa) ដែលជាមូស្លីម និងជាអ្នកជំនួញលេចធ្លោរម្នាក់កូនកាត់ខ្មែរ-ឥណ្ឌា។ ទន្ទឹមនឹងនោះ ក៏មានបេក្ខជនឯកច្ឆន្ទចូលរួមប្រកួតប្រជែងផងដែរ។ លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតនេះ គឺ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានទទួលសំឡេងគាំទ្រចំនួន ៥៤ កៅអី ក្នុងចំនួនកៅអីទាំងអស់ ដែលមាន ៧៥។ គណបក្សសេរីភាពបានទទួលចំនួន ២១ កៅអី។

លើកទី ២ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៥១-១៩៥៣ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០៩ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥១។ ការបោះឆ្នោតលើកនេះ មានគណបក្សចំនួន ៤ ប៉ុណ្ណោះ ដែលបានទទួលអាសនៈនៅក្នុងរដ្ឋសភា ដែលមានចំនួន ៧៨ អាសនៈ ក្នុងនោះ រួមមានគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ទទួលបានសន្លឹកឆ្នោតចំនួន ៤៥% បាន ៥៤ អាសនៈ គណបក្សសេរីភាព ទទួលបានសន្លឹកឆ្នោត ២៣% បាន ១៨ អាសនៈ គណបក្សវៀសានមានជ័យ ទទួលបានសន្លឹកឆ្នោតចំនួន ៥,១% បាន ០៤ អាសនៈ និងគណបក្សខេមរប៉ុណ្ណាការ ទទួលបានសន្លឹកឆ្នោតចំនួន ២,៦% បាន២ អាសនៈ។ ដោយឡែក គណបក្សផ្សេងៗទៀត ពុំបានទទួលអាសនៈនៅក្នុងរដ្ឋសភាទេ។

លើកទី ៣ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៥៥-១៩៥៨ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥៥។ នេះជាការបោះឆ្នោតចុងក្រោយក្នុងទសវត្សឆ្នាំ១៩៥០ ដោយមានគណបក្សច្រើនចូលរួមប្រកួតប្រជែងដោយសេរី ហើយសម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានប្រកាសចាកចេញពីរាជបល្ល័ង្ក ដើម្បីចូលប្រឡូកក្នុងនយោបាយ។ ការដាក់រាជ្យរបស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ គឺដោយព្រះអង្គមានការជឿជាក់ថា ព្រះអង្គមានប្រជាប្រិយភាពខ្លាំងជាងគណបក្សផ្សេងៗ។

លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតនេះ គណបក្សសង្គមបានឈ្នះដាច់ដោយបានទទួលអាសនៈទាំងអស់នៅក្នុងរដ្ឋសភា ដែលមានចំនួន ៩១ ដោយទទួលបានសន្លឹកឆ្នោត ចំនួន ៦៣០.៦២៥ សន្លឹក ស្មើនឹង ៨៣%, គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យទទួលបាន ៩៣.៩១៩ សំឡេង ស្មើនឹង ១២%, គណបក្សប្រជាជនទទួលបាន ២៩.៥០៩ សំឡេង ស្មើនឹង ៤% គណបក្សសេរីភាព ទទួលបាន ៥.៤៨៨ សំឡេង, គណបក្សតម្កើងប្រជាជាតិខ្មែរ ទទួលបាន ១.១៥៤ សំឡេង, គណបក្សខ្មែរឯករាជ្យទទួលបាន ៧៩៤ សំឡេង គណបក្សពលករខ្មែរ បានទទួល ២៨៩ សំឡេង និងបេក្ខជនឯកច្ឆន្ទបានទទួល ១៨៦ សំឡេង។

លើកទី ៤ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៥៨-១៩៦២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២៣ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៥៨។ លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតនៅឆ្នាំ១៩៥៨ បានផ្តល់ឱ្យបេក្ខជន ដែលធ្លាប់ជាអតីតសមាជិកគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ បានទទួលអាសនៈទាំងអស់ជាថ្មីម្តងទៀត ចំនួន ៦១ នៅក្នុងរដ្ឋសភា។ ក្នុងចំណោមពួកគេមានអ្នកសង្គមនិយមល្បីៗ ដូចជា ចៅ សេង ហ៊ូ យន់ និង ហ៊ូ នឹម ដែលពេលក្រោយមក ហ៊ូ យន់ និង ហ៊ូ នឹម ក្លាយជាមេដឹកនាំនៅរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។ ជាមួយគ្នានេះ ក៏មានលោក ឡុង បូរ៉េត ដែលជាមេជាវីស្តាំនិយមវ័យក្មេងមួយរូប និង ចេង ហេង ដែលជាពាណិជ្ជករនៅខេត្តកណ្តាល។ លោក ឡុង បូរ៉េត គឺជានាយករដ្ឋមន្ត្រីចុងក្រោយបំផុតនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ រីឯលោក ចេង ហេង គឺជាប្រមុខរដ្ឋទី១ របស់របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរនេះ។

លើកទី ៥ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៦២-១៩៦៦ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១០ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៦២។ ការបោះឆ្នោតនាឆ្នាំ១៩៦២ ជាដំណាក់កាលដ៏សំខាន់មួយក្នុងជំនាន់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ។ ការបោះឆ្នោតនេះបានធ្វើឡើងបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមបានផ្ទុះឡើងនៅវៀតណាមខាងត្បូងរវាងទាហានយួន ដែលស្មោះត្រង់ចំពោះរដ្ឋាភិបាល ង៉ោ ឌិញយៀម ដែលកាន់ជើងសហរដ្ឋអាមេរិក និងទាហានយួនដទៃទៀត ដែលព្យាយាមបង្រួបបង្រួមប្រទេសក្រោមការដឹកនាំរបស់ពួកកុម្មុយនីស្តនៅទីក្រុងហាណូយ។ ការបោះឆ្នោតនេះស្រដៀងគ្នាទៅនឹងការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ១៩៥៨ ដែលគណបក្សសង្គមតែងតាំងបេក្ខជនបោះឆ្នោតក្នុងបញ្ជីតែមួយសម្រាប់មណ្ឌលបោះឆ្នោតនីមួយៗ។ ពេលនោះ គឺគ្មានគណបក្សប្រឆាំងទេ។ សភាបានកើនចំនួនសមាជិកពី៦១ ទៅដល់៧៧ រូប ហើយគណបក្សសង្គមបានទទួលអាសនៈទាំងអស់នៅក្នុងរដ្ឋសភា។

លើកទី ៦ ៖ រដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៦៦-១៩៧២ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី១១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៦៦។ ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៦៦ ជាពេលដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្ទើរតែត្រូវបង្អាក់មិនឱ្យធ្វើអ្វីកើត ដោយ

សត្រូវទាំងឡាយនៅក្នុង និងនៅក្រៅប្រទេស ដែលកំពុងប្រយុទ្ធប្រឆាំងព្រះអង្គ។ នៅឆ្នាំ១៩៦៥ ព្រះអង្គទទួលរៀបចំធ្វើសន្និសីទប្រជាជនឥណ្ឌូចិនមួយនៅភ្នំពេញ ដោយបានអញ្ជើញរណសិរ្សរំដោះ វៀតណាមខាងត្បូង រដ្ឋាភិបាលវៀតណាមខាងជើង និងប៉ាថេតឡាវកុម្មុយនីស្ត ក្នុងឋានៈជាអ្នកចូលរួមតែម្នាក់ឯង។ ក្រុមស្តាំនិយមពុំសប្បាយចិត្តរឿងនេះឡើយ។ ព្រះអង្គបានសម្រេចព្រះទ័យមិនប្រឈមតតាំងដោយចេញមុខទេ ហើយបានប្រកាសជាលើកដំបូងថា ព្រះអង្គនឹងលែងចាត់តាំងបេក្ខជនផ្លូវការរបស់គណបក្សសង្គមក្នុងការបោះឆ្នោតទៀតហើយ។

នេះជាលើកទីមួយហើយ ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសកម្ពុជាឯករាជ្យ ដែលអ្នកណាៗ ក៏អាចឈរឈ្មោះឱ្យគេបោះឆ្នោតចូលក្នុងរដ្ឋសភាដែរ។ នេះជាការបោះឆ្នោតដ៏មានតម្លៃបំផុតដែលប្រទេសជាតិមិនធ្លាប់បានជួបប្រទះសោះពីមុនមក។ បេក្ខជនក្នុងគណបក្សសង្គមរាស្ត្រនិយម ៤២៥ រូប បានប្រកួតប្រជែងគ្នាដណ្តើមយកអាសនៈក្នុងរដ្ឋសភាចំនួន ៨២។ បេក្ខជនអភិរក្សនិយម ដែលមានលុយច្រើនបានដើរទិញសន្លឹកឆ្នោត ហើយបានទទួលជ័យជម្នះយ៉ាងលើសលប់មួយក្នុងមណ្ឌលភាគច្រើន លើកលែងតែមណ្ឌលមួយចំនួនចេញ ដែលជនកុម្មុយនីស្តបីនាក់បានជាប់ឆ្នោតចូលក្នុងរដ្ឋសភាដដែល គឺ ខៀវ សំផន ហ៊ូ យន់ និង ហ៊ូ នឹម ដែលត្រូវជាប់ឆ្នោតដោយងាយស្រួលក្នុងមណ្ឌលរបស់គាត់ បើទោះជាមានការតាមធ្វើទុក្ខបុកម្នេញរបស់ប៉ូលីសក៏ដោយ។

លើកទី ៧ ៖ សភាសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ឆ្នាំ១៩៧២-១៩៧៥ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០៣ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧២។ ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ ១៨ មីនា ១៩៧០ រយៈពេល២ឆ្នាំ គឺ នៅថ្ងៃទី១០ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៧២ រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីមួយនៃប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើ ដែលជាការត្រួសត្រាយផ្លូវសម្រាប់ការបោះឆ្នោតប្រធានាធិបតី និងនាំប្រទេសជាតិឆ្ពោះទៅកាន់របបប្រធានាធិបតីនិយមតាមបែបប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមានបាវចនា សេរីភាព សមភាព ភាតរភាព អភិវឌ្ឍន៍ និងសុភមង្គល។ ក្រោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញចូលជាធរមាន មានការបោះឆ្នោតសំខាន់ៗបីត្រូវបានធ្វើឡើង គឺការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសប្រធានាធិបតី នៅថ្ងៃទី០៤ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៧២ ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រនៅថ្ងៃទី០៣ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧២ និងការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសមាជិកព្រឹទ្ធសភា នៅថ្ងៃទី១៧ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧២។

នៅថ្ងៃទី០៣ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧២ គេបានរៀបចំការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រតាមការគ្រោងទុក។ មានគណបក្សនយោបាយតូចៗជាច្រើនចូលរួមប្រកួតប្រជែង រួមទាំងគណបក្សដែលជាសាខាផង។ តែគណបក្សប្រឆាំងធំៗមិនចូលរួមប្រកួតទេ។ នៅថ្ងៃទី០២ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩៧២ ទ្រង់ សិរិមតៈ បានប្រកាសដកគណបក្សមិនចូលរួមប្រកួតដោយថា ច្បាប់បោះឆ្នោតមិនស្របតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងគ្មានលក្ខណៈប្រជាធិបតេយ្យ។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យរបស់ អ៊ិន តាំ ក៏ដកខ្លួនថយដែរ។ ការធ្វើពហិការរបស់គណបក្សទាំងពីរនេះ បានទុកឱកាសឱ្យគណបក្សសង្គមសាធារណរដ្ឋរបស់ លន់ នល់ ប្រមូលយកអាសនៈទាំងអស់ គឺ ១២៦។ លោក លន់ នល់ អះអាងថា ប្រជាជនចំនួន ៧៨% បានចុះឈ្មោះបោះឆ្នោត ហើយ ៩០% បោះឆ្នោតឱ្យគណបក្សគាត់។

លើកទី ៨ ៖ សភាតំណាងប្រជាជនកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី២០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៧៦។ បន្ទាប់ពីបានទទួលជោគជ័យលើរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ពួកខ្មែរក្រហមបានរៀបចំរបៀបផែន និងគោលនយោបាយគ្រប់គ្រងប្រទេសទៅតាមគោលគំនិតដ៏ចម្លែករបស់ខ្លួន។ ពីថ្ងៃទី១៥ ដល់ថ្ងៃទី១៩ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៧៥ សំណើរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយត្រូវបានអនុម័តដោយសមាជិកចំនួនមួយពាន់នាក់ក្នុងមហាសន្និបាតជាតិនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ហើយត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើជាផ្លូវការនៅថ្ងៃទី០៥ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៦។

រដ្ឋធម្មនុញ្ញបានបង្កើតសភាតំណាងប្រជាជន មានសមាជិកចំនួន ២៥០នាក់ ដែលក្នុងនោះ ១៥០នាក់ តំណាងឱ្យវណ្ណៈកសិករ ៥០នាក់ តំណាងឱ្យវណ្ណៈកម្មករ និងពលករ និង ៥០នាក់ទៀត តំណាងឱ្យកងទ័ពបដិវត្តន៍កម្ពុជា។ យោងតាមស្មារតីនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញរបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យបានកំណត់ថា សមាជិកសភាតំណាងប្រជាជនកម្ពុជា ត្រូវបានប្រជាជនជ្រើសរើសដោយការបោះឆ្នោតទូទាំងប្រទេស ដោយផ្ទាល់ និងដោយសម្ងាត់ក្នុងរយៈកាលប្រាំឆ្នាំម្តង។ នៅថ្ងៃទី២០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៧៦ គេបានរៀបចំការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសមាជិកសភាតំណាងប្រជាជន ដែលមានចំនួន ២៥០អាសនៈ ក្នុងនោះ ១៥០នាក់ តំណាងកសិករ ៥០នាក់ តំណាងឱ្យកម្មករ និងពលករ និង ៥០នាក់ទៀត តំណាងឱ្យកងទ័ព។ ប៉ុន្តែ មកដល់ពេលនេះ ការស្រាវជ្រាវរបស់យើងមិនទាន់រកឃើញបញ្ជីឈ្មោះសមាជិកសភាតំណាងប្រជាជននៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនៅឡើយ។

លើកទី ៩ ៖ រដ្ឋសភានៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងរដ្ឋកម្ពុជា (ឆ្នាំ១៩៨១-១៩៩៣) បោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី០១ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៨១។ រដ្ឋសភាដែលជា «អង្គការកំពូលនៃអំណាចរដ្ឋ» បានត្រូវបោះឆ្នោតដោយផ្ទាល់សម្រាប់អាណត្តិប្រាំឆ្នាំ។ សមាជិករដ្ឋសភាតំណាងឱ្យប្រជាជនដែលត្រូវបានជ្រើសរើសតាមគោលការណ៍បោះឆ្នោតជាសកល ដោយស្មើភាព ដោយចំពោះ និងតាមវិធីជ្រើសឆ្នោតជាសម្ងាត់។ ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរដ្ឋសភានៃរបបថ្មីត្រូវបានប្រព្រឹត្តទៅនៅថ្ងៃទី១ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៨១ ដែលមានចំនួន ២០ មណ្ឌលបោះឆ្នោត។ ប្រជាជនចំនួន ៩៧.៨២% នៃប្រជាជនទូទាំងប្រទេសបានទៅបោះឆ្នោត។ រដ្ឋសភានេះមានអាសនៈ ទាំងអស់ចំនួន ១១៧ ដែលក្នុងនោះរណសិរ្សសាមគ្គីសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជាបានតែងតាំងបេក្ខជនរបស់ខ្លួនចំនួន ១៤៨ រូប។ នៅក្នុងសម័យប្រជុំនីតិកាលទី១ ដែលបានប្រព្រឹត្តឡើងចាប់ពីថ្ងៃទី២៤ ដល់ថ្ងៃទី២៧ ខែមិថុនា ១៩៨១ រដ្ឋសភាបានអនុម័តនូវរដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មី និងបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសមាជិកអង្គការរដ្ឋ ដែលធ្វើឡើងក្រោមបញ្ញត្តិរបស់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។

ពីថ្ងៃទី២៩ ដល់ថ្ងៃទី៣០ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៨៩ រដ្ឋសភានៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា បានបើកសម័យប្រជុំវិសាមញ្ញមួយ ដើម្បីពិនិត្យ និងអនុម័តមាត្រាទាំងឡាយនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ដែលត្រូវធ្វើវិសោធនកម្ម។ ចាប់ពីពេលនោះមក ប្រទេសកម្ពុជាមានឈ្មោះជាផ្លូវការថា «រដ្ឋកម្ពុជា»។ រដ្ឋសភា ដែលកើតចេញពីការបោះឆ្នោតនាខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៨១ បានបន្តអាណត្តិរហូតដល់ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ គ្រាន់តែប្តូរឈ្មោះទៅតាមឈ្មោះប្រទេស គឺពី «រដ្ឋសភានៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា» ទៅជា «រដ្ឋសភានៃរដ្ឋកម្ពុជា»។

ជំពូកទី២ សិក្សាពីការបោះឆ្នោត និងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា ក្រោយឆ្នាំ១៩៩៣។ ក្នុងការសិក្សានេះ ស្មេរបានបង្ហាញពីបម្រែបម្រួលនយោបាយនៅកម្ពុជាឆ្ពោះទៅកាន់ការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ១៩៩៣ ជាពិសេសពាក់ព័ន្ធនឹងការចរចាសន្តិភាពនេះនៅកម្ពុជា។

មាគ៌ាទៅរកសន្តិភាពមានរយៈពេលយ៉ាងយូរ ហើយវាក៏យូរហួសនិស្ស័យដែរ ចំពោះការឈឺចាប់របស់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ។ ទីបំផុត ការទន្ទឹងរបស់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរក៏បានមកដល់។ កិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមមួយនៃជម្លោះកម្ពុជា ត្រូវបានចុះហត្ថលេខាដោយភាគីខ្មែរទាំងបួន ដោយមានការចូលរួមពីបណ្តាប្រទេសជាងម្ភៃ និងប្រទេសហត្ថលេខីចំនួន១៨ នៅថ្ងៃទី២៣ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩១ ដែលជាទូទៅយើងហៅថា «កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីស»។ កិច្ចព្រមព្រៀងនេះបានកំណត់ពីការរៀបចំការបោះឆ្នោត ពីបទឈប់បាញ់ ការដកអាវុធ ការកាត់រំសាយកងទ័ព ការបោះឆ្នោត មាតុភូមិនិវត្តន៍ជនភៀសខ្លួន និងជនផ្លាស់ប្តូរទីកន្លែង អធិបតេយ្យភាព ឯករាជ្យ និងបូរណភាពទឹកដីកម្ពុជាឡើងវិញ។

បន្ទាប់ពីកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសត្រូវបានចុះហត្ថលេខា ព្រះមហាក្សត្រ និងសម្តេចព្រះរាជអគ្គមហេសី ព្រមទាំងព្រះរាជវង្សានុវង្សយាងចូលប្រទេស ដោយមានការស្វាគមន៍យ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង រីឯខៀវ សំផន និងសុន សេន ត្រូវបានស្វាគមន៍ដោយបាតុកម្មប្រឆាំង។ ចំណែកអង្គការសហប្រជាជាតិបានបញ្ជូនយូណាមិុច (UNAMIC) ដើម្បីរៀបចំឱ្យមានប្រតិបត្តិការអ៊ុនតាក់។ ភាគីបីក្នុងចំណោមភាគី ៤ បានអនុវត្តតាមកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ពិសេសការឈប់បាញ់ និងការប្រមូលផ្តុំកងទ័ព ដើម្បីកាត់រំសាយ ការបើកតំបន់ និងស្ថាប័នឱ្យអ៊ុនតាក់ត្រួតពិនិត្យ។

ក្នុងក្របខ័ណ្ឌនៃកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ថ្ងៃទី២៣ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩១ អាជ្ញាធរបណ្តោះអាសន្នអង្គការសហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា ហៅកាត់ថា «UNTAC» ត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយរួមមានទាំងផ្នែកយោធា និងផ្នែកស៊ីវិល ដើម្បីរៀបចំការអនុវត្តកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពនេះ។ តួនាទីដ៏ចម្បងរបស់ UNTAC គឺការរៀបចំឱ្យមានការបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅកម្ពុជា ដើម្បីជាការបើកឱកាសឱ្យប្រជាជនកម្ពុជាកំណត់នូវជោគវាសនារបស់ខ្លួនដោយខ្លួនឯង។

ផ្លែផ្កានៃកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពក្រុងប៉ារីស ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៩៣ ដល់ឆ្នាំ២០០៣បាននាំទៅដល់ការបោះឆ្នោតជាតិសំខាន់ៗចំនួន ៣ លើក គឺ ៖ លើកទី១ គឺការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសភាធម្មនុញ្ញ ដើម្បីតាក់តែងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ រួចប្រែក្លាយខ្លួនជារដ្ឋសភាជាតិ។ ការបោះឆ្នោតនេះបានប្រព្រឹត្តទៅ នៅថ្ងៃទី២៣ ដល់ថ្ងៃទី២៨ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៣។ ក្នុងចំណោមគណបក្សទាំង២០ មានតែគណបក្សបួនប៉ុណ្ណោះដែលបានទទួលអាសនៈនៅក្នុងរដ្ឋសភា ក្នុងនោះគឺ គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិចបានទទួល ៥៨ អាសនៈ គណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា បានទទួល ៥១ អាសនៈ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយមព្រះពុទ្ធសាសនាបានទទួល ១០ អាសនៈ និងគណបក្សម៉ូលីណាកា និងអ្នកតស៊ូខ្មែរ ដើម្បីសេរីភាព បានទទួល ១ អាសនៈ។

ការបោះឆ្នោតលើកទី២ បានប្រព្រឹត្តនៅថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៨។ នេះជាការបោះឆ្នោតមួយត្រូវបានអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រកត់ត្រាទុកថា ជាអច្ឆរិយៈនៅទន្លេមេគង្គ ដោយសារការបោះឆ្នោតនេះត្រូវបានរៀបចំឡើងក្រោយពីការប្រយុទ្ធរង្គោះរង្គើក្រុងភ្នំពេញបានតែមួយឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ។ មានគណបក្សនយោបាយចំនួន ៣៩ បានមកចុះឈ្មោះប្រកួតប្រជែង និងមានបេក្ខជនសរុបចំនួន ៦.៨៥០ នាក់ (គិតទាំងបេក្ខជនពេញសិទ្ធិ និងបេក្ខជនបម្រុង)។

លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតសម្រាប់ អាសនៈ ទាំង ១២២ ក្នុងរដ្ឋសភា គឺគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជាបាន ៦៤ អាសនៈ ចំណែកឯគណបក្សហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច ដែលធ្លាប់ទទួលអាសនៈច្រើនជាងគេ កាលពីការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ គឺបានទទួលតែអាសនៈ ចំនួន ៤៣ប៉ុណ្ណោះ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ គណបក្សសមរង្ស៊ី ដែលបង្កើតឡើងក្រោយការបែកបាក់ជាមួយគណបក្ស ហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិចនោះ បានទទួលអាសនៈដល់ទៅ ១៥ អាសនៈ។ ចំពោះគណបក្សផ្សេងៗទៀត ពុំមានសំឡេងគាំទ្រគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការទទួលអាសនៈនៅតាមមណ្ឌលនីមួយៗ ដែលខ្លួនឈរឈ្មោះនោះទេ។

ការបោះឆ្នោតលើកទី៣ បានប្រព្រឹត្តទៅនៅថ្ងៃទី២៧ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។ ចំនួនគណបក្សចូលរួមការបោះឆ្នោតបានធ្លាក់ចុះមកត្រឹម ២៣ ប៉ុណ្ណោះ បើប្រៀបធៀបនឹងចំនួនគណបក្សនយោបាយចូលរួមបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រអាណត្តិទី២ឆ្នាំ១៩៩៨មាន រហូតដល់ទៅ៣៩។ ក្នុងឆ្នាំ២០០៣នេះដែរ ចំនួនអាសនៈតំណាងរាស្ត្រនៃ ២៤ ខេត្ត ក្រុង ទូទាំងប្រទេសកើនដល់ ១២៣ អាសនៈ ពោលគឺបន្ថែមមួយអាសនៈទៀតនៃមណ្ឌលទើបបង្កើតថ្មី គឺខេត្តឧត្តរមានជ័យ។ លទ្ធផល គឺគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជាទទួលបានអាសនៈចំនួន ៧៣ ខណៈដែលគណបក្សហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិចទទួលបាន ២៦ អាសនៈ និងគណបក្សសមរង្ស៊ី ទទួលបាន ២៤ អាសនៈ។ ដោយឡែក គណបក្សផ្សេងៗទៀតមិនបានទទួលអាសនៈណាមួយនៅក្នុងរដ្ឋសភានោះទេ។

ក្នុងជំពូកទី២ នេះ យើងក៏សិក្សាយ៉ាងលម្អិតផងដែរ អំពីការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា។ រដ្ឋសភាដែលកើតចេញពីការបោះឆ្នោតក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពក្រុងប៉ារីស ចំនួនបីអាណត្តិមកនេះ ជាតុចាំបាច់ដើម្បីឱ្យរដ្ឋសភាអាចដំណើរការបានក្រោយការបោះឆ្នោត គឺការចរចាព្រមព្រៀងគ្នារវាងគណបក្សដែលឈ្នះឆ្នោត ដើម្បីរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធ តួនាទី ភារកិច្ច ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសប្រធាន និងអនុប្រធានរដ្ឋសភា និងការជ្រើសរើសគណៈកម្មការជំនាញនានា រួមទាំងបញ្ហាមួយចំនួន ដើម្បីឱ្យក្លាយជារដ្ឋសភាពេញលក្ខណៈតាមផ្លូវច្បាប់។

ការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធដឹកនាំនៅក្នុងរដ្ឋសភាកម្ពុជានីតិកាលទី១ ក៏ដូចជានីតិកាលទី២ និងទី៣ គឺអាស្រ័យដោយការចរចានយោបាយសុទ្ធសាធ។ ក្រោយការបោះឆ្នោតជាតិម្តងៗ តែងតែមានភាពជាប់គាំងនយោបាយជាប់ជានិច្ច។ រចនាសម្ព័ន្ធដឹកនាំរដ្ឋសភានីតិកាលនីមួយៗ ជាលទ្ធផលនៃការតថ្លៃអំណាចរវាងគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា និងគណបក្សហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច។ ក្នុងនីតិកាលទី១ គណបក្សហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិចមានសំឡេងភាគច្រើននៅក្នុងរដ្ឋសភា តែគណបក្សនេះមិនបានទទួលតំណែងជាប្រធានរដ្ឋសភា

នោះទេ ផ្ទុយទៅវិញ ក្នុងនីតិកាលទី២ និងពាក់កណ្ដាលនីតិកាលទី៣ គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច ដែលមានសំឡេងតិចជាងគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា បែរជាបានទទួលតំណែងជាប្រធានរដ្ឋសភា ដោយសារសំឡេងបង្គ្រប់របស់ខ្លួន។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពីភាពជាប់គាំងនយោបាយត្រូវបានដោះស្រាយ និងបង្កើតបាននូវរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋសភា និងរដ្ឋាភិបាលរួច គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិចជាបណ្ដើរៗ មិនមានឥទ្ធិពលអ្វីនៅក្នុងរដ្ឋសភាទៀតទេ។

ជំពូកទី៣ សិក្សាពីការប្រព្រឹត្តិទៅនៃរដ្ឋសភាកម្ពុជា ដោយធ្វើការវិភាគ និងវែកញែកអំពីការប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា ដំណើរការនីតិកម្មរបស់រដ្ឋសភា ការរៀបចំថវិការដ្ឋសភា សមាជិករដ្ឋសភា និងទំនាក់ទំនងរបស់រដ្ឋសភាជាមួយស្ថាប័ននានា។ ជាការណ៍ពិត ក្នុងសង្គមប្រជាធិបតេយ្យ ការប្រជុំរបស់រដ្ឋសភាមានសារៈសំខាន់ណាស់ ព្រោះវាជាឱកាស ដែលសមាជិករដ្ឋសភាដែលជាស្ពានចម្លងឆន្ទៈរបស់ប្រជារាស្ត្រជាម្ចាស់ឆ្នោត ជជែកវែកញែកពីកម្មវិធីនយោបាយល្អៗ ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាសង្គម លើកកម្ពស់កម្រិតជីវភាព និងការពារសិទ្ធិសេរីភាពប្រជាពលរដ្ឋ លើកកម្ពស់លទ្ធផលប្រជាធិបតេយ្យ ពង្រឹងនីតិរដ្ឋ និងការអនុវត្តច្បាប់។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ការប្រជុំគឺជាឱកាសដែលសមាជិករដ្ឋសភាបញ្ចេញមតិជាចំហ ដើម្បីឱ្យរាជរដ្ឋាភិបាលបំពេញតួនាទីរបស់ខ្លួនប្រកបដោយការទទួលខុសត្រូវ មានតម្លាភាព និងទប់ស្កាត់ ឬបញ្ចប់ទង្វើ ដែលផ្ដល់ផលប៉ះពាល់ដល់ផលប្រយោជន៍ជាតិ។

ប៉ុន្តែ បញ្ហាខ្វះក្វ័រុមរបស់រដ្ឋសភានាអណត្តិទី១ ដែលធ្វើឱ្យរដ្ឋសភាខកខានការងាររបស់ខ្លួនយ៉ាងច្រើន។ ចំណុចនេះ យើងត្រូវតែលាតត្រដាងសម្រាប់ជាមេរៀនដល់កូនខ្មែរជំនាន់ក្រោយ។ ជាមួយគ្នានេះ មានការលើកឡើងជាញឹកញាប់ថា សម័យប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា ដើរតួនាទីគ្រាន់តែជាវេទិកាជជែកកម្សាន្ត ឬជាវេទិកាការពារខ្លួន និងគណបក្សតែប៉ុណ្ណោះ។ ជាងនេះទៅទៀត ក្នុងដំណើរការនីតិកម្មរបស់រដ្ឋសភា អ្នកតំណាងរាស្ត្រត្រូវដើរតួនាទីជាខ្សែចម្លងឆន្ទៈរាស្ត្រ និងពាំនាំឆន្ទៈទាំងនោះទៅពិចារណានៅក្នុងរដ្ឋសភា តែផ្ទុយទៅវិញ មានច្បាប់ច្រើនណាស់ដែលអ្នកតំណាងរាស្ត្រត្រូវបានគេរិះគន់ថា មិនសូវយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះឆន្ទៈរាស្ត្រ ដែលជាម្ចាស់ឆ្នោតទេ។

មាត្រា ៥១ ថ្មីនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩៣ បានកំណត់ឱ្យមានស្ថាប័នកំពូលបីដាច់ពីគ្នា គឺ ស្ថាប័ននីតិបញ្ញត្តិ ស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ និងស្ថាប័នតុលាការ ហើយស្ថាប័នទាំងបីនេះមានតួនាទី និងអំណាចខុសៗ គ្នា។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញបានកំណត់ថា ព្រឹទ្ធសភា និងរដ្ឋសភាជាអង្គការ ដែលមានអំណាចនីតិបញ្ញត្តិ ហើយបំពេញភារកិច្ចរបស់ខ្លួនដូចបានកំណត់ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងច្បាប់ជាធរមាន។ រដ្ឋសភាដើរតួនាទីសំខាន់ណាស់ក្នុងដំណើរការនីតិកម្មនៅកម្ពុជា។

យោងវាក្យខ័ណ្ឌ១ មាត្រា៨១ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានចែងថា "រដ្ឋសភាមានថវិកាស្វយ័តសម្រាប់ដំណើរការ"។ សេចក្ដីស្នើថវិការបស់រដ្ឋសភាត្រូវកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការអចិន្ត្រៃយ៍រដ្ឋសភា ហើយបញ្ជូនទៅក្រសួងមានសមត្ថកិច្ច ដើម្បីបញ្ចូលក្នុងគម្រោងថវិកាជាតិ។ របាយការណ៍ទូទាត់ចំណាយថវិកា

របស់រដ្ឋសភាពាល់ងំណាច់ឆ្នាំ ត្រូវដាក់ជូនគណៈកម្មាធិការអចិន្ត្រៃយ៍ពិនិត្យសម្រេច ហើយត្រូវបញ្ជូនទៅក្រសួងមានសមត្ថកិច្ច ដើម្បីរៀបចំបញ្ចូលក្នុងសេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋ។

ក្នុងជំពូកនេះ ក៏បានបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងប្រកបដោយភាពប្រទាក់ក្រឡារបស់រដ្ឋសភាជាមួយស្ថាប័នព្រះមហាក្សត្រ, រាជរដ្ឋាភិបាល, គណបក្សនយោបាយ, ប្រជាពលរដ្ឋដែលជាម្ចាស់ឆ្នោត, សង្គមស៊ីវិល និងទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ។ ក្នុងទំនាក់ទំនងជាមួយព្រះមហាក្សត្រ រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៩៣ បានចែងថា ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ទាក់ទងជាមួយព្រឹទ្ធសភា និងរដ្ឋសភាដោយព្រះរាជសារ។ ព្រះរាជសារនេះ ព្រឹទ្ធសភា និងរដ្ឋសភាមិនអាចយកទៅជជែកពិភាក្សាបានឡើយ។ ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ១៩៩៣ មកគេកម្រឃើញមានព្រះរាជសាររបស់ព្រះអង្គផ្ញើទៅរដ្ឋសភា ឬព្រឹទ្ធសភាណាស់។ ទំនាក់ទំនងដ៏សំខាន់មួយរវាងព្រះមហាក្សត្រ និងរដ្ឋសភា គឺព្រះរាជតួនាទីរបស់ព្រះអង្គក្នុងការកោះប្រជុំរដ្ឋសភា ដើម្បីឱ្យរដ្ឋសភាបើកសម័យប្រជុំដំបូងរបស់ខ្លួនហុកសិបថ្ងៃយ៉ាងយូរក្រោយពេលបោះឆ្នោត។

ដោយឡែកក្នុងទំនាក់ទំនងជាមួយរដ្ឋាភិបាល គឺស្ថិតនៅលើវិស័យសំខាន់ពីរ គឺវិស័យផ្តល់ព័ត៌មាន និងវិស័យត្រួតពិនិត្យ។ ក្នុងវិស័យផ្តល់ព័ត៌មាន គឺអំណាចទាំងពីរនេះ ចាំបាច់ត្រូវផ្តល់ព័ត៌មានឱ្យគ្នាទៅវិញទៅមក។ រីឯក្នុងវិស័យត្រួតពិនិត្យវិញ រដ្ឋសភាត្រូវធ្វើការត្រួតពិនិត្យចំពោះរាជរដ្ឋាភិបាលតាមធម្មតា គឺពិនិត្យក្នុងបច្ចុប្បកាល(កំពុងអនុវត្ត) ចំពោះបណ្តាសកម្មភាពដែលរដ្ឋាភិបាលបានអនុវត្ត ឬបណ្តាគោលនយោបាយដែលបានលើកឡើងដោយរដ្ឋាភិបាល។ នៅក្នុងការពិនិត្យនោះ រដ្ឋសភាមានសមត្ថកិច្ចវិនិច្ឆ័យទៅលើសកម្មភាព ឬទៅលើគោលនយោបាយទាំងនោះ។ ការវិនិច្ឆ័យនោះអាចនាំដល់ការដាក់ទណ្ឌកម្មមួយ គឺអនុម័តញត្តិបន្ទោស។ តាមការដាក់ស្តែងការអនុម័តញត្តិបន្ទោសចំពោះរដ្ឋាភិបាលនឹងនាំដល់ការលាលែងរបស់គណៈរដ្ឋមន្ត្រីទាំងមូល។

ចំពោះទំនាក់ទំនងជាមួយសង្គមស៊ីវិល រដ្ឋសភាមិនត្រូវព្រងើយកន្តើយចំពោះសារៈសំខាន់របស់សង្គមស៊ីវិលក្នុងការតាក់តែងច្បាប់នោះទេ។ បើនិយាយឱ្យចំ រដ្ឋសភាធ្វើច្បាប់នានា គឺសម្រាប់ផលប្រយោជន៍របស់សង្គមទាំងមូល។ ក្នុងការតាក់តែងច្បាប់ សមាជិកសភាគឺជាអ្នកតំណាងឱ្យទស្សនៈពលរដ្ឋក្នុងមណ្ឌលរបស់ខ្លួន និងលើកទស្សនៈទាំងនោះជម្រាបជូនសភា។ ដូច្នេះ ការទទួលយកមតិរបស់សង្គមស៊ីវិលរបស់សភា គឺជាគន្លឹះមួយសម្រាប់សមាជិកសភា ដើម្បីបំពេញតួនាទីខ្លួនជាតំណាងពលរដ្ឋ។

រដ្ឋសភា ជាស្ថាប័នកំពូលមួយរបស់រដ្ឋ ក៏ដូចស្ថាប័នព្រឹទ្ធសភា និងរាជរដ្ឋាភិបាលដែរ ស្ថាប័ននេះមានទំនាក់ទំនងជាមួយស្ថាប័នសភាបរទេសក្នុងន័យរឹតចំណងមិត្តភាពរវាងប្រជារាស្ត្រនិងប្រជារាស្ត្រ និងចំណងការងាររវាងរដ្ឋសភា និងរដ្ឋសភា។ ក្នុងកិច្ចដំណើរការទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិនេះ រដ្ឋធម្មនុញ្ញត្រង់មាត្រា៨៧ បានប្រគល់ភារកិច្ចនេះ ជូនប្រធានរដ្ឋសភាដោយផ្ទាល់ដោយបានចែងថា ៖ «ប្រធានរដ្ឋសភាដឹកនាំអង្គប្រជុំរបស់រដ្ឋសភា ទទួលអញ្ញត្តិច្បាប់ និងសេចក្តីសម្រេចចិត្តទាំងឡាយដែលរដ្ឋសភាអនុម័ត ធ៉ាប់រងការអនុវត្តបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់រដ្ឋសភា និងចាត់ចែងការទាក់ទងអន្តរជាតិទាំងឡាយរបស់រដ្ឋសភា»។ ក្នុងន័យនេះ បទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់រដ្ឋសភាត្រង់ប្រការ៦ថ្មី ដែលចែងអំពីការបង្កើតគណៈកម្មការ

ជំនាញផ្សេងៗបានកំណត់ឱ្យគណៈកម្មការទី៥ ទទួលបន្ទុកប៉ារងការបរទេស និងសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិជាមួយនឹងកិច្ចការមួយចំនួនទៀត។ គណៈកម្មការនេះ មានភារកិច្ចធំពីរ គឺ ៖ ត្រួតពិនិត្យកិច្ចការបរទេសរបស់រដ្ឋាភិបាល និងធ្វើសហប្រតិបត្តិការជាមួយស្ថាប័នសភាបរទេសនិងអង្គការអន្តរជាតិនានា។ កិច្ចទំនាក់ទំនងរដ្ឋសភាមានប្រភេទជាទ្វេភាគី និងពហុភាគី។

<u>ជំពូកទី៤</u> សិក្សាពីរដ្ឋសភាកម្ពុជាក្នុងបរិបទនយោបាយ និងការអនុវត្តគោលការណ៍បែងចែកអំណាច ដែលក្នុងនោះ បង្ហាញពីការប្រកួតប្រជែងនយោបាយតាមរយៈរដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៩៣-១៩៩៨, រដ្ឋសភា និងព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ កក្កដា ១៩៩៧, ការបោះឆ្នោតកញ្ចប់នៃច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែម និងវិសោធនកម្ម ៥០%+១ និងចុងក្រោយសិក្សាវិភាគអំពីសិទ្ធិអំណាចរបស់រដ្ឋសភា។

ក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ ដំណើរនយោបាយកម្ពុជា នៅតែស្ថិតលើផ្លូវគ្រោះថ្នាក់នៅឡើយ។ ការប្រកួតប្រជែងនយោបាយគ្នារវាងគណបក្សធំទាំងពីរ គឺ ប្រ.ជ. និងហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច បានកើតមានគ្រប់ទីកន្លែងតាំងពីថ្នាក់មូលដ្ឋានរហូតដល់ស្ថាប័នជាតិធំៗ រួមទាំងរដ្ឋសភាផង។ ជាក់ស្តែង ក្រៅពីការដាក់ក្រុមកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឱ្យនៅក្រៅច្បាប់ ដែលរដ្ឋសភាបានចូលពាក់ព័ន្ធយ៉ាងជ្រៅក្នុងព្រឹត្តិ-ការណ៍នេះ ក្នុងចន្លោះឆ្នាំ១៩៩៤ ដល់ដើមឆ្នាំ១៩៩៧ មានព្រឹត្តិការណ៍ធំៗបីទៀត ដែលរដ្ឋសភាត្រូវបានគេស្តីបន្ទោសថា ស្ថិតក្រោមការបញ្ជារបស់រដ្ឋាភិបាល និងចំណុះគណបក្សនយោបាយ។ ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងបីនោះ គឺទី១- ករណីបណ្តេញលោក សម រង្ស៊ី ចេញពីតំណែងជារដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុ និងពីរដ្ឋសភា ទី២- ករណីដកអភ័យឯកសិទ្ធិរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សិរីវុឌ្ឍ និងទី៣- គឺព្រឹត្តិការណ៍គប់គ្រាប់បែកនៅមុខរដ្ឋសភា ថ្ងៃទី៣០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៩៧។

ព្រឹត្តិការណ៍ដ៏សំខាន់មួយចំនួននាឆ្នាំ១៩៩៦ ដែលរួមមានទាំងការប្រកាសដកខ្លួនរបស់គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិចចេញពីរាជរដ្ឋាភិបាល និងការផ្តាច់ខ្លួនរបស់ក្រុមខ្មែរក្រហម អៀង សារី ចេញពីអង្គការចាត់តាំងនយោបាយរបស់ខ្មែរក្រហមក្បាលរឹង បានជះឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងទៅដល់ព្រឹត្តិការណ៍ជាច្រើនទៀតនាឆ្នាំ១៩៩៧ ហើយមានរឿងរ៉ាវកើតឡើងហួសពីការស្មានទុកទៅទៀត។

ប្រភពដើមនៃជម្លោះក្នុងរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ ដែលមានគណបក្សធំពីរកាន់អំណាច «គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិចនិងគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា» ផ្តើមចេញពីការដាក់យុទ្ធសាស្ត្រដ៏ខុសឆ្គងក្នុងន័យបង្កហេតុ ដែលព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់មួយចំនួនដែលមានកក្តីភាពនឹងព្រះអង្គបានលើកឡើងក្នុងសិក្ខាសាលានៅដើមឆ្នាំ១៩៩៦ នាក្រុងព្រះសីហនុ។ យុទ្ធសាស្ត្រដែលគេបានលើកឡើងក្នុងសិក្ខាសាលានោះគឺ «យុទ្ធសាស្ត្រតុល្យភាពកម្លាំង និងការប្រឈមមុខ»។

ក្រោយការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសតំណាងរាស្ត្រថ្ងៃទី២៧ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៣ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាបានជួបនឹងវិបត្តិនយោបាយជាថ្មីម្តងទៀត គឺមិនអាចរៀបចំបង្កើតរដ្ឋសភា និងរាជរដ្ឋាភិបាលអាណត្តិថ្មីបានឡើយ។ វិបត្តិនេះ គឺផ្តើមចេញពីបញ្ហាគណបក្សដែលឈ្នះឆ្នោតមិនអាចបង្កើតរដ្ឋាភិបាល

តែម្នាក់ឯងបាន ពោលគឺ តម្រូវឱ្យមានការចូលរួមពីសំណាក់គណបក្សនយោបាយមួយក្នុងចំណោមគណបក្សនយោបាយពីរ ដែលទទួលបានអាសនៈនៅក្នុងរដ្ឋសភា ទាមទារបង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ។

វិបត្តិនយោបាយនោះបានអូសបន្លាយជិតមួយឆ្នាំ ហើយបានបញ្ចប់ទៅវិញនៅថ្ងៃទី១៦ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៤ បន្ទាប់ពីមានជំនួបមួយរវាងលោក ហ៊ុន សែន និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ នៅជំណាក់វាលស្បូវ បានឯកភាពធ្វើកិច្ចសហប្រតិបត្តិការជាមួយគ្នា ដើម្បីបង្កើតសភាជាតិ និងរាជរដ្ឋាភិបាលអាណត្តិទី៣ ព្រមទាំងបានឯកភាពជ្រើសរើសយកនីតិវិធីបោះឆ្នោតជាកញ្ចប់ក្នុងការជ្រើសតាំងរចនាសម្ព័ន្ធដឹកនាំរដ្ឋសភា និងផ្តល់សេចក្តីទុកចិត្តដល់រដ្ឋាភិបាលក្នុងពេលតែមួយក្រោមអធិបតីភាពព្រឹទ្ធសមាជិករដ្ឋសភា តាមរយៈការធ្វើច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែម។ ច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែមនេះមានចំនួន ៧ មាត្រា។ ច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែមនេះ បានបង្កើតឱ្យមានភាពចម្រូងចម្រាស់ និងមន្ទិលសង្ស័យលើស្រទាប់អ្នកនយោបាយ អ្នកច្បាប់ ក៏ដូចជាសង្គមស៊ីវិលអំពីអធម្មនុញ្ញភាពនៃច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែមនេះ។

នៅថ្ងៃទី១៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០៦ គណបក្សសម រង្ស៊ី បានដាក់ចេញនូវសំណើដ៏គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលមួយ ដែលស្នើឱ្យប្រើប្រាស់សំឡេង ៥០%+១ នៅក្នុងការបង្កើតរដ្ឋាភិបាល។ សំណើនេះត្រូវបានគាំទ្រភ្លាមៗដោយ ប្រ.ជ. តែហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិចហាក់ដូចជាមានភាពស្ទាក់ស្ទើរ។ គេមើលឃើញថា ប្រ.ជ. មានប្រៀបយ៉ាងខ្លាំងចំពោះសំណើបែបនេះ។ វិសោធនកម្មនេះ ត្រូវបានរដ្ឋសភាអនុម័តយល់ព្រមនៅក្នុងសម័យប្រជុំពេញអង្គនៅថ្ងៃទី០២ ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៦។

ឥឡូវសូមត្រឡប់មកនិយាយពីអំណាចរដ្ឋសភាវិញម្តង។ រដ្ឋសភា គឺជាអង្គការកំពូលមួយក្នុងចំណោមអង្គការទាំងបីរបស់រដ្ឋ។ តាមស្មារតីនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ រដ្ឋសភាមានអំណាចដ៏ធំធេងបំផុតក្នុងវិស័យច្បាប់ ក៏ដូចជាការត្រួតពិនិត្យលើស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ។ ថ្វីបើគេដឹងរួចមកហើយថា រដ្ឋសភាជាបឋម គឺជាក្រុមមួយដែលធ្វើច្បាប់ តែប្រការសំខាន់គេត្រូវទទួលស្គាល់ថា ស្ថាប័ននេះមានអំណាចទៅលើវិស័យសំខាន់ៗជាច្រើនទៀត ដូចជា អំណាចសើរើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ, អំណាចក្នុងការងារហិរញ្ញវត្ថុ, អំណាចយល់ព្រម ឬលុបចោលសន្ធិសញ្ញា ឬអនុសញ្ញាអន្តរជាតិ, អំណាចក្នុងការផ្តល់សេចក្តីទុកចិត្ត ត្រួតពិនិត្យ និងរំលាយរដ្ឋាភិបាល, អំណាចតែងតាំង និងបណ្តេញមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់នៃរដ្ឋបាលអចិន្ត្រៃយ៍ និងអំណាចក្នុងនយោបាយការបរទេស។

បន្ទាប់ពីបានសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងវិភាគយ៉ាងល្អិតល្អន់រួចមក យើងរកឃើញថា ៖

- ការបំភ័យ និងការគំរាមក្នុងការបោះឆ្នោតនៅកម្ពុជា តែងកើតមានតាំងពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៥០មកម្ល៉េះ។
- ទស្សនៈបុគ្គលនិយម «ភ្នំមួយមិនអាចមានខ្លាពីរ», «មានឯងអត់អញ-មានអញអត់ឯង» របស់អ្នកនយោបាយខ្មែរ គឺជាមូលហេតុនាំឱ្យមានព្រឹត្តិការណ៍បង្ហូរឈាម ថ្ងៃទី០៥-០៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៧ និងវិបត្តិនយោបាយក្រោយៗមកទៀត។

- បញ្ហាក្រុម ដែលរង្វេសភាជួបប្រទះក្នុងនីតិកាលទី១ គឺដោយសារការបែងចែកមិនដាច់ពីគ្នារវាងអំណាចនីតិបញ្ញត្តិ និងអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ។
- វិសោធនកម្មរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ៥០%+១ ជាការសងសឹករបស់លោក សម រង្ស៊ី ចំពោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ និងហ៊ុនស៊ិនប៊ិច ដែលនេះជាទម្លាប់ទូទៅនៃមេដឹកនាំខ្មែរ។
- កម្រិតខ្ពស់នៃបុគ្គលនិយមជាអ្នកកំណត់នូវបុគ្គលិកលក្ខណៈនៃនយោបាយកម្ពុជា ហើយជូនកាលកំហឹងបុគ្គល និងសមរភូមិស្របច្បាប់នៃអ្នកនយោបាយកំពូលៗ បានធ្វើឱ្យរាំងស្ទះប្រព័ន្ធនយោបាយប្រទេសកម្ពុជាទាំងមូល។
- អ្នកនយោបាយខ្មែរភាគច្រើនមិនទុកចិត្តគ្នា ទោះជាអ្នកដែលនៅក្នុងបក្សជាមួយគ្នាក៏ដោយ។ ភាពមិនទុកចិត្តគ្នានេះ បានស្តែងឱ្យឃើញតាមរយៈប្រព័ន្ធដឹកនាំបែបសហនាយករដ្ឋមន្ត្រី (១៩៩៣-១៩៩៨) សហរដ្ឋមន្ត្រី (១៩៩៣-២០០៦) និងការបោះឆ្នោតកញ្ចប់ដោយលើកដៃ និងគ្មានការបកស្រាយ (ប្រជាធិបតេយ្យបែបចាប់បង្ខំ) (២០០៤ និង២០០៨)។
- នៅកម្ពុជា កត្តាបុគ្គលមានឥទ្ធិពលលើនយោបាយ, កត្តានយោបាយមានឥទ្ធិពលលើច្បាប់។

SUMMARY

National Assembly of Cambodia (NA) was first established in 1947 as the result of the State's first Constitution which was promulgated by the King on 06 May 1947. Since 1947, there have been 12 elections taken place in Cambodia including: First election on 21 December 1947, Second election on 09 September 1951, Third election on 11 September 1955, Fourth election on 23 March 1958, Fifth election on 10 June 1962, Sixth election on 11 September 1966, Seventh election on 03 September 1972, Eighth election on 20 March 1976, Ninth election on 01 May 1981, Tenth election on 23-28 may 1993, Eleventh election on 26 July 1998 and Twelfth election on 27 July 2003.

Through subsequent elections, NA has been established in form and essence in accordance with each State's regime. Even though the roles, privileges, powers necessity of this institution have been stated in theories as well as in constitution as the supreme of the country, practically, the roles, privileges, powers necessity have been unclear.

The processes and functioning of the NA have been still problematic. As we know, NA was formed after the country was released from civil war and political ideology of external powers. In this regard, we will examine the difficulties faced by NA in the first establishment, the basis that NA is structured, and difficulties of meeting quorum faced by NA how was it solved?

At the same time, we examine the legislation processes of NA, how the laws passed NA implemented, NA's budgets, immunities, privileges, obligation, responsibilities and education level of Members of NA, the relationship balance between the government and NA, and party's influence on Members of NA and how to solve it.

Meanwhile, we also analyze the political competition within NA, the impact of July 05-06, 1997 event on NA, social negative and positive impact of 2004 Additional Constitutional Law which led to package votes; the impact of constitutional amendment from 2/3 to 50 % +1 in structuring and forming NA and government, and the NA's roles and responsibilities.

This dissertation is divided into four chapters:

Chapter 1: History of NA before 1993 in Historical and Political Context.

Since 1947 to 1981, Cambodia had nine NA elections as follows:

First election: NA of 1947-1951, the elections held on 21 December 1947, which participated by five political parties, in which the three political parties led by the Royal family. The three parties were created since the election of the Constituent Assembly in 1946. These three parties were the Democrats Party led by Prince Sisowath Yuthvung, Liberal Party led by Prince Norodom Norindeth and National Progress Party, led by Prince Norodom Montana. The other two parties were established in September 1946, namely Khemarak Ponnaka Party led by Mr. Lon Nol and the National Union

Party led by Mr. Khim Tith, supported by his own budget and his cousin, Tayebbhay Hiptoola Machhwa, a Muslim and a prominent businessman Indian-Khmer hybrid. In addition, there were also other independent participated in this election as well. The result of this election is Democrats Party got 54 seats out of 75 seats, and Liberal Party received 21 seats.

Second Election: NA of 1951-1953, the election held on September 09, 1951. In this election, only four parties who won seats in parliament with 78 seats, in which Democrats Party took 45% of votes with 54 seats, Liberal Party took 23% votes with 18 seats, Issan Meanchey Party took 5.1% of votes with 04 seats, and Khemarak Ponnaka Party took 2.6 % of votes with 2 seats. The other parties did not get any seats in the Assembly.

Third Election: NA of 1955-1958, the election held on September 11, 1955. This was the last election in 1950s with participation of many parties to compete freely and Samdech Norodom Sihanouk announced abdication and involved in politics. King Norodom Sihanouk abdicated because he was confident that he was more popular than the other parties.

The results of this election, Sangkum Reastr Niyum Party won all 91 seats in NA, accounted 630,625 votes, equal to 83 %, Democrats took 93,919 votes, equal to 12 %, People's Party took 29,509 votes, equal to 4 %, Liberal Party tool 5,488 votes, Khmer National Progress took 1,154 votes, Khmer Independent Party took 794 votes, Khmer Workers' Party took 289 votes, and unanimous candidate received 186 votes.

Fourth Election: NA of 1958-1962, election held on March 23, 1958. Results of elections in 1958 offered former members of the Democrats Party regained all 61 seats in the Assembly. Among them, the well-known socialists such as Chao Seng, Hu Yuan and Hu Nim who later Hu Yuan and Hu Nim became leaders in the Democratic Kampuchea Regime. Moreover, there were also Long Bo Mareth, a young rightist lawyer and Cheng Heng, a businessman in the Kandal province. Mr. Long Bo Reth was the latest Prime Minister of Khmer Republic while Cheng Heng was the first Head of State of Khmer Republic.

Fifth Election: NA of 1962-1966, held on June 10, 1962. Election of 1962 was an important period in King Norodom Sihanouk's reign. Election took place after the war broke out in South Vietnam between Vietnamese soldiers loyal to the government Ngo Dinh Diem sided with the U.S. and other Vietnamese soldiers that attempted to unify the country under communist Hanoi. This election was similar to the 1958 election, which Sangkum Party nominated single-list candidates for each constituency. There were no opposition parties. The number of NA members increased from 61 to 77, and Sangkum Party won all seats in NA.

Sixth Election: NA of 1966-1972, election held on September 11, 1966. Election of 1966 was held when King Norodom Sihanouk was attacked by rivals from all corners. In 1965 he hosted Indochinese People Conference, inviting Liberation Front of South Vietnam, North Vietnamese government, and Pathet Lao Communist Party as the only participant. The rightist group was not happy about this. He decided not to face

by forefront and announced that he would no longer nominate official candidates of Sangkum Party for the election anymore.

This was the first time in the country's history that everyone could stand for NA election. This was the most ever valuable elections of the country. The 425 candidates of Sangkum Party competed to hold 82 seats of NA. Conservative candidates with much money had bought and won an overwhelming majority in most constituencies, except one constituency that three communist politicians were easily elected into NA, namely Khieu Samphan, Hu Yuan and Hu Nim despite the persecution of the police.

Seventh Election: NA of the Khmer Republic (1972-1975) the election held on September 03, 1972. Two years after the event of 18 March 1970, on May 10, 1972, the country's new constitution was promulgated which paved the way for presidential elections and led the country towards democratic presidential regime with a motto of Liberty, Equality, Development and Happiness. After entry into force of the Constitution, three major elections were subsequently held, namely presidential election held on June 04, 1972, NA election held on September 03, 1972 and Senate election held on September 17, 1972.

On September 03, 1972 NA election was held as scheduled. There were many small parties participating in this election including branch parties. But major opposition did not participate to run this election On August 2, 1972, Prince Sirikmatak announced withdrawal of his party from the election for the reason that electoral law was unconstitutional and non-democratic. In Tam's Democratic Party also withdrew from the election. The boycott of the two parties offered opportunity for Republic Social Party of Lon Nol took all 126 seats in NA. Lon Nol affirmed that 78 percent of people registered for election, and 90 percent voted for his party.

Eighth Election: Assembly of People's Representative of the Democratic Kampuchea resulted from the election on March 20, 1976. After victory over the Khmer Republic, Rouge Rouge set up national plans and political platforms in accordance with its strange concept. From 15 to 19 December 1975, a draft constitution was adopted by a thousand members in the National conference in Phnom Penh and was formally promulgated on January 05, 1976.

The new Constitution created the Assembly of People's Representatives with 250 members of which 150 represented the peasantry, 50 representing the workers and the labourers, and other 50 representing the revolutionary army. According to the spirit of the Constitution of Democratic Kampuchea, members of Assembly of People's Representatives shall be chosen by direct and secret elections nationwide in every five years. On March 20, 1976, Assembly of People's Representatives election was organized to choose the 250 members in which 150 representing peasantry, 50 representing workers and the labourers, and other 50 representing the revolutionary army. But so far, our research has not found the list of members of Assembly of People's Representatives of Democratic Kampuchea.

Ninth Election: NA of the People's Republic of Kampuchea and State of Cambodia (1981-1993), election held on May 01, 1981. NA as the "Supreme

Organization of State Power" was directly elected for a five-year term. Members of NA were selected by universal, equal, direct and secret elections. The election regime was held on May 1, 1981, with 20 electoral constituencies. 97.82 % of the total people across the country went to vote. NA had total 117 seats, and the National Salvation Front nominated 148 candidates to run this election. In its first session of plenary meeting of the first term held from 24 to 27 June 1981, NA adopted a new constitution and elected members of State Organization under the provisions of the Constitution.

From 29 to 30 April 1989, NA of the People's Republic of Kampuchea opened an extraordinary meeting to review and adopt a number of articles of the Constitution of the People's Republic of Kampuchea to be amended. Since then, Cambodia officially named "State of Cambodia". NA resulting from May 1981 elections continued until the 1993 election by renaming from "NA of People's Republic of Kampuchea" to "NA of State of Cambodia".

Chapter 2: Elections and Structuring of the National Assembly after 1993.

In this study, writer examined the country's political changes towards the 1993 elections, especially in relation to the peace negotiation processes.

The Way to peace was too long and even much longer for pain of the Khmer people. Finally, the longing of the Khmer people arrived. Agreement on a Comprehensive Political Settlement of the Cambodia Conflict was signed by the four Khmer fighting factions with participation from more than twenty countries and the 18 signatory countries on October 23, 1991, which we generally call "Paris Peace Agreement – PP". This agreement set the election arrangements, cease-fire, disarmaments, military demobilization, elections, refugee repatriation and displaced persons sovereignty, independence and territorial integrity of Cambodia.

After the Paris Peace Agreement was signed, King and the Queen, and other royal family members had returned to the country with warmest welcome while Khieu Samphan and Son Sen were greeted by protests. UN sent United Nations Advanced Mission in Cambodia (UNAMIC) to Cambodia to arrange the UNTAC operation. Three of the four factions had implemented the agreements, especially concerning the provisions on cease-fire, and the concentration of troops for demonization, and putting their respective areas and institutions under UNTAC control.

Under the framework of the PPA of 23 October 1991, the United Nations Transitional Authority of Cambodia (UNTAC) was established with military and civil sections, charged with a mandate to implement the peace agreements. The major role of UNTAC was to organize free and fair elections in Cambodia to enable people to determine its own destiny.

As the results of the PPA, between 1993 and 2003, Cambodia has had three major national elections: the first one was to elect a 120-member constituent assembly, which would draft and adopt a new constitution and transform itself to NA. This election was held on 23 to 28 May 1993. Among the 20 parties, only four parties won

seats in the assembly, in which FUNCINPEC gained 58 seats out of 120, CPP gained 51 seats, BLDP received 10 seats and MOLINAKA received 1 seat.

The second election was held on July 26, 1998. This was an election that historian recorded as Wonder along Mekong as the election was organized a year after the shaking fight in Phnom Penh. The election was contested by 39 political parties with 6,850 candidates (titular and alternates)

The results of the elections for 122 seats in NA, the CPP won 64 seats, while FUNCINPEC who had gained the most seats in the 1993 election, obtained only 43 seats. Meanwhile, SRP, which was formed after the split from FUNCINPEC, got to 15 seats. The other parties did not get enough votes to get seats in each constituency where they stood for.

The third election was held on 27 July 2003. Number of parties running the election declined to 23 when compared with the number of political parties participating in the election in 1998 that there were 39 parties. In 2003 election, the number of NA's seats of the 24 provinces of the country increased to 123 seats, adding a seat of the newly established Oddor Meanchey province. As results, CPP obtained 73 seats, FUNCINPEC won 26 seats, and SRP won 24 seats. And the other parties did not get any seats in NA.

In Chapter 2, we also studied in detail about the structuring of the NA. The NA of the three terms resulting from the elections after the PPA had been functioned only through political agreement between the winning parties in relations to NA's structure, roles, responsibilities, the elections of president and vice-presidents of NA and the selection of specialized commissions, other related issues in order to legitimize NA.

Structuring of the first-term NA as well as the second and third terms, were based purely on political negotiations. After each national election, there had been always political deadlock. Structure of NA was a result of power bargaining between the CPP and FUNCINPEC. In the first legislature, FUNCINPEC controlled a majority in the NA, but the party did not hold the position of President on NA, in contrast, the second and third legislature, FUNCINPEC who had fewer seat than those of CPP, was offered the position as NA President because of its complementary seats. But after the political deadlock had been resolved, NA was established and structured, and government was formed, FUNCINPEC had gradually no any influence in NA.

Chapter 3: The Functioning of NA

This chapter analyzed and discussed the NA's meetings, legislation, budget preparation, members, and NA's relationship with other State's institutions. In fact, in democratic society, the meeting of NA is very important because it is a chance the NA's member as a bridge conveying people's will, to debate on best national policies to solve social issues, to improve living standard of people, rights and freedom of citizens, to promoting democracy, rule of law and law enforcement. Meanwhile, the meeting is a chance that a NA's members have open expression in order that government to fulfil its

roles as responsibly, transparently, and prevent or end actions that affect national interests.

But the lack of quorum of the first-term NA made this institution miss a lot of work. This point we need to be exposed for a lesson to the younger generation. It had been frequently mentioned that NA's meetings only serving as a chat forum or forum to defend one's selves and parties. Moreover, in legislation processes, parliamentarians must serve as bridge of people's wills and convey those wills to consider in the NA, contrary, there are many laws which parliamentarians were criticized of less attention to the people's will as vote owners.

Article 51-new of the Constitution of 1993 states that the powers shall be separated between legislative power, executive power and judicial power, and these three institutions have different roles and powers. Constitution determines that the Senate and NA are the only organs invested with legislative power which exercise their functions according to provisions of the constitution and the laws in force. NA plays an important role in the legislation process.

According to Paragraph 1, Article 81 of the Constitution provides that "NA shall have an autonomous budget for its functioning". Proposed budget of the NA shall be determined by the NA Standing Committee and sent to competent ministry to be included in the national budget. Report on payments of NA of each year shall be submitted to the NA Standing Committee and sent to competent ministry o prepare the draft law on the payment of the State's General Budget.

This chapter also examines the NA's intertwined relations with the king, the government, political parties, voters, civil society and NA's international relations. In relationship with the King, the constitution of 1993 states that King communicates with Senate and NA through royal messages and these royal messages cannot be subject to debate. But since 1993, the King has rarely sent royal messages to NA or Senate. An important relationship between the king and NA is his royal role to convene NA first session in sixty days after the election.

The NA's relations with government are located on two main sectors, providing information and controlling. In the field of information providing, both powers need to exchange information. In the field of controlling, NA must control the government's activities in process or the policies proposed by the government. In this sense, NA is mandated to judge on action or on those policies. Judgment can lead to sanction, that is a motion of censure. Practically, the approval a motion of censure to government, will lead to the resignation of the entire cabinet.

For communication with civil society, NA must not ignore the importance of civil society in the legislation. In short, NA must make the laws for the benefit of society as a whole. In Legislation processes, MPs are representatives of people's views in their constituencies and raise those views in NA. So taking the opinion of civil society is key roles of MPs to fulfil their functions as representatives.

NA as well as Senate and Government, as the supreme State's Institution, it has foreign relations with the other parliaments and senates in terms of tightening ties

between peoples and peoples and the bond between the Assembly and the Assembly. Engaged in international relations, the Article 87 of the 1993 Constitution states that: "NA's President presides over NA sessions, takes recognizance of the laws and the resolutions adopted by the NA, ensures the implementation of the Rules of Procedure and organizes the international relations of the NA. In this sense, Article 6 new of the Rules of Procedure of NA providing the establishment of specialized commission of NA, mandating commission 5 to be in charge of foreign affairs and international cooperation and other works. This commission has two major tasks: monitoring Government's foreign Affairs and cooperation with foreign parliamentary institutions and international organizations in bilateral and multilateral form.

Chapter 4: NA in Political Context and the Implementation of Power Separation Principle.

This chapter examines the political competition through NA 1993-1998, NA and event of July 05-06, 1997, package votes of Additional Constitutional law, and Amendment of constitution to 50%+1 and finally, it analyzes power of NA.

After the 1993 election, political process remains on dangerous path. Political competition between the two major parties is CPP and FUNCINPEC had occurred anywhere from local to large national institutions including NA. Actually, besides outlaw of Democratic Kampuchea group in which NA had been deeply involved in the event, between 1994 and early 1997 there were three major events that NA was blamed to be under the control of government and political parties. Those three events were the dismiss of Sam Rainsy from his position as Minister of Finance and the National Assembly, revoke of immunity of Prince Norodom Sirivudh, and grenade attack in front of NA on 30 March 1997.

Some major events in 1996 including announcing the withdrawal of FUNCINPEC from the coalition government and secession of Khmer Rouge's Ieng Sary from hardliner's political organization, has a significant impact on the many events in 1997, and things happened beyond assumptions.

The sources of the conflict in the coalition government of the two major ruling parties "FUNCINPEC and CPP" stemming from the false sense strategies provoked by Prince Norodom Ranariddh and his loyal officials raised in a workshop in early 1996 Sihanoukville. Strategies were presented in the workshop was "Strategy of balance of force and the challenges".

After the NA election on July 27, 2003, Cambodia had experienced the political crisis; again NA and government were not able to be formed. Crisis stemming from the parties with majority could not form a government alone; it required participation by one among the political parties, who won seats in the NA to form a coalition government.

The political crisis had lasted nearly a year and ended on 16 June 2004, after a meeting between Hun Sen and Prince Norodom Ranariddh at the Prince's Veal Sbov resident, the two men agreed to cooperate to establish NA and coalition government,

and agreed the package vote procedure in consent of NA leadership structure government at the same time presided over by most senior member of NA in accordance with Additional Constitutional Law. The Additional Constitutional Law has seven articles. Additional Constitutional Law has created a controversy and doubts for legal experts, politicians as well as civil society about its constitutionality.

On February 13, 2006, SRP had launched a surprising proposal that proposed to use the vote of 50%+1 in the formation of the government. This proposal was immediately supported by CPP, but FUNCINPEC seemed reluctant for such request. It was seen that this amendment offers advantage to CPP. NA adopted this law in its plenary session on 02 March 2006.

Now let's return to power the NA. NA is one of the top three State's Institutions. According to the spirit of the Constitution, NA has greatest power in legislation process as well as control over the executive. Though they already knew that the NA is a law but it is important to be recognized that NA has powers on several key areas, such as the power to review the constitution, financial power, the power to approve or cancel the treaties or international conventions, the power to vote in consent of, control and dissolve the government, the power to appoint and dismiss senior officials of the permanent administration and power in foreign policy.

This dissertation found that:

- Politicians' individualism of "There shall not be two tigers in one mountain" and "It shall not be for you and me, it shall be only for me or for you" were the main cause of blooding 5-6 July 1997 event and that of other political crisis.
- The lack of quorum of NA in the first term resulted from power separation system of Cambodia.
- The 50%+1 amendment of the constitution is a kind of revenge of Sam Rainsy to Prince Norodom Ranariddh and FUNCINPEC, that is a kind of habit of Cambodian leaders.
- Cambodian politics is really characterized by a very high degree of personalization and that sometimes the personal animosities and legal battles of leading politicians can paralyze the whole political system.
- Cambodia politicians do not usually trust each other even though they are in the same party. This can be seen through co-prime ministers (1993-1998) and co-ministers (1993-2006) in government system and package vote by show of hands (forced democracy) in 2004 and in 2008.
- In Cambodia, individual influences politics, politics influence legal system.

ឯកសារយោង

ឯកសារផ្លូវការ (រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ច្បាប់ ព្រះរាជក្រឹត្យ អនុក្រឹត្យ សេចក្តីសម្រេច កំណត់ហេតុរបាយការណ៍ សេចក្តីថ្លែងការណ៍...)

- រដ្ឋធម្មនុញ្ញប្រទេសកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៤៧។
- រដ្ឋធម្មនុញ្ញសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ឆ្នាំ១៩៧២។
- រដ្ឋធម្មនុញ្ញកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ១៩៧៦។
- រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៨១។
- រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃរដ្ឋកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៨៩។
- រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៣។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសសមាជិករដ្ឋសភា នៃសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៨១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការរៀបចំរដ្ឋសភា និងក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋនៃសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៨២។
- ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០៣៩៩/០១ ចុះ ថ្ងៃទី៨ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៩៩។
- ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០៧០១/១១ ចុះថ្ងៃទី២៨ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០១។
- ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០៦០៥/០១៨ ចុះថ្ងៃទី១៩ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៥។
- ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០៣០៦ ចុះថ្ងៃទី៩ ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៦។
- ព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០២០៨/០០៨ ចុះថ្ងៃទី១៥ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០៨។
- បទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងនៃរដ្ឋសភា ឆ្នាំ១៩៩៣។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតថវិការបស់រដ្ឋសភានៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាប្រចាំឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ប្រព័ន្ធហិរញ្ញវត្ថុ ឆ្នាំ១៩៩៣។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ការកែប្រែមាត្រា២៨ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី អន្តោប្រវេសន៍ ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី សហលក្ខន្តិកៈមន្ត្រីរាជការស៊ីវិល នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ការកែតម្រូវច្បាប់ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃឧត្តមក្រុមប្រឹក្សានៃអង្គចៅក្រម ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ថវិការបស់រដ្ឋសភាប្រចាំឆ្នាំ១៩៩៥ ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៥ ឆ្នាំ១៩៩៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ឆ្នាំ១៩៩៥។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៦ ឆ្នាំ១៩៩៥។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៧ ឆ្នាំ១៩៩៦។
- ច្បាប់ស្តីពី ការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៥ ឆ្នាំ១៩៩៧។
- ច្បាប់ស្តីពី គណបក្សនយោបាយឆ្នាំ១៩៩៧។

- ច្បាប់ស្តីពី ការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រឆ្នាំ១៩៩៧។
- ច្បាប់ស្តីពី ការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៦, ឆ្នាំ១៩៩៧។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៨, ឆ្នាំ១៩៩៧។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតគណនីពិសេសរបស់ធនាគារជាតិសម្រាប់ការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់ស្តីពី ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់បន្ថែមទៅលើច្បាប់ ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់បន្ថែមទៅលើច្បាប់ ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ លើកទី២ ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់បន្ថែមទៅលើច្បាប់ ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ លើកទី៣ ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៩, ឆ្នាំ១៩៩៨។
- ច្បាប់ធម្មនុញ្ញ ស្តីពីវិសោធនកម្មមាត្រា១១, ១២, ១៣, ១៨, ២២, ២៤, ២៦, ២៨, ៣០, ៣៤, ៥១, ៩០ ៩១, ៩៣, និងមាត្រាទាំងឡាយនៃជំពូកទី៨ ដល់ជំពូកទី១៤ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៩៩។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតក្រសួងទំនាក់ទំនងជាមួយរដ្ឋសភា ព្រឹទ្ធសភា និងអធិការកិច្ច ឆ្នាំ១៩៩៩។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០០០ ឆ្នាំ១៩៩៩។
- ច្បាប់ស្តីពី ការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៨ ឆ្នាំ២០០០។
- ច្បាប់ស្តីពី ការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋ សម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ១៩៩៩ ឆ្នាំ២០០០។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតឱ្យមានអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា ដើម្បីកាត់សេចក្តីឧក្រិដ្ឋកម្ម ដែលប្រព្រឹត្តឡើងនៅក្នុងរយៈកាលនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលឃុំ សង្កាត់ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សាឃុំ សង្កាត់ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ធម្មនុញ្ញ ស្តីពីវិសោធនកម្មមាត្រា១៩ និងមាត្រា២៩ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី បៀវត្សមូលដ្ឋាន និងប្រាក់បន្ទាប់បន្សំរបស់មន្ត្រីរាជការស៊ីវិល ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការអនុម័តធ្វើនិយ័តកម្មមាត្រា ៣ នៃច្បាប់ស្តីពី ការបង្កើតឱ្យមានអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ ក្នុងតុលាការកម្ពុជា ដើម្បីកាត់សេចក្តីឧក្រិដ្ឋកម្មដែលប្រព្រឹត្តឡើងនៅក្នុងរយៈពេលនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០០០ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០០២ ឆ្នាំ២០០១។
- ច្បាប់ស្តីពី ការកំណត់ចំនួនអាសនៈរដ្ឋសភា នីតិកាលទី៣ ឆ្នាំ២០០២។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មច្បាប់ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ២០០២។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០០៣ ឆ្នាំ២០០២។
- ច្បាប់ស្តីពី លក្ខន្តិកៈមន្ត្រីរាជការនៃក្រុមនីតិប្បញ្ញត្តិ ឆ្នាំ២០០៣។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មប្រការ៣៦ និង៣៨ នៃបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងនៃរដ្ឋសភា ឆ្នាំ២០០៣។
- ច្បាប់ធម្មនុញ្ញបន្ថែម សំដៅធានានូវដំណើរការជាប្រក្រតីនៃស្ថាប័នជាតិ ឆ្នាំ២០០៤។

- ច្បាប់ស្តីពី ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃក្រុមប្រឹក្សារាជសម្បត្តិ ឆ្នាំ២០០៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ការរៀបចំព្រះបរមងារ និងថ្វាយព្រះរាជបុព្វសិទ្ធិអតីតព្រះមហាក្សត្រ និងព្រះមហេសី នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៤។
- ច្បាប់ស្តីពី ហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០០៥ ឆ្នាំ២០០៤។
- ច្បាប់ធម្មនុញ្ញស្តីពីវិសោធនកម្មមាត្រា៨៨ និងមាត្រា១១ថ្មី នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥។
- ច្បាប់ស្តីពី ការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងសមាជិកព្រឹទ្ធសភា ឆ្នាំ២០០៥។
- វិសោធនកម្មប្រការ២ថ្មី ៥ថ្មី ១០ថ្មី ៣៥ ៤៧ថ្មី (ពីរ) និងប្រការ៨២ នៃបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងនៃរដ្ឋសភានៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៦។
- វិសោធនកម្មប្រការ១៥ថ្មី និងប្រការ៤៨ថ្មី នៃបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងនៃរដ្ឋសភា ឆ្នាំ២០០៦។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មច្បាប់ ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសក្រុមប្រឹក្សាឃុំ-សង្កាត់ ឆ្នាំ២០០៦។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មមាត្រា១៣ថ្មីនៃច្បាប់ ស្តីពីវិសោធនកម្មច្បាប់ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ២០០៦។
- ច្បាប់ស្តីពី លក្ខន្តិកៈតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ២០០៦។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មច្បាប់ស្តីពីការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ២០០៦។
- ច្បាប់ស្តីពី វិសោធនកម្មច្បាប់ស្តីពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងតំណាងរាស្ត្រ ឆ្នាំ២០០៦។
- ព្រះរាជប្រកាសលេខ ២៣១ .ន.ស ថ្ងៃទី១៦ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៥៧។
- ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ ៣៤៩-ន.ស ថ្ងៃទី២៦ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៥៩។
- ព្រះរាជប្រកាសលេខ១៨១ .ប.រ ថ្ងៃទី៣១ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៦៤។
- ក្រឹត្យលេខ ៥៧០/៧១ ប.រ. ចុះថ្ងៃទី០៤ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៧១។
- ក្រឹត្យលេខ ៦០៩/៧១ ប.រ. ចុះថ្ងៃទី១៦ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៧១។
- ព្រះរាជក្រឹត្យ លេខ១៤ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៤ ចាត់តាំងលោក ហ៊ុន សែន ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា។
- ព្រះរាជក្រឹត្យលេខ នស/រកត/០៧០៤/១២៤ ចុះថ្ងៃទី១៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៤។
- ព្រះរាជសាររបស់ព្រះមហាក្សត្រ ចុះថ្ងៃទី២៦ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ២០០៣។
- ឯកសារលេខ D21227 នៅក្នុងបណ្ណសារដ្ឋានរបស់មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា ស្តីអំពី "អង្គប្រជុំសន្និបាតលើកទី១ ក្នុងសម័យកាលទី១ របស់សភាតំណាងប្រជាជនកម្ពុជា ថ្ងៃទី១១-១៣ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៦។
- សេចក្តីសម្រេច លេខ ០៣៩ រស ចុះថ្ងៃទី២៩ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៧ស្តីពីប្រាក់សោធននិវត្តន៍នៃតំណាងរាស្ត្រ។
- សេចក្តីប្រកាសរបស់ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ ស្តីពីការបើកជំនុំជម្រះពាក្យបណ្តឹងតវ៉ារបស់គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច ចុះថ្ងៃទី២៦ ខែសីហា ឆ្នាំ២០០៣។
- សេចក្តីសម្រេចចិត្តនៃសភាធម្មនុញ្ញ ចុះថ្ងៃទី១៤ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៣។
- សេចក្តីជូនដំណឹងរបស់ គ.ជ.ប. លេខ០៧.១៤៨៩/០៣ ចុះថ្ងៃទី ១៦ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។
- កំណត់ហេតុសម័យប្រជុំរដ្ឋសភាលើកទី១ នីតិកាលទី១ ថ្ងៃទី២៥ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩៣។

- កំណត់ហេតុពិស្តារសម័យប្រជុំរដ្ឋសភាលើកទី១ នីតិកាលទី១ ថ្ងៃទី២៦ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩៣។
- របាយការណ៍ឃ្លាំមើលសភារបស់មជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គម ឆ្នាំ២០០៦-២០០៧។
- សេចក្ដីសម្រេចលេខ ០៦រស ៩៣ ចុះថ្ងៃទី១១ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩៣ ស្ដីពីរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងរបស់អគ្គលេខាធិការដ្ឋានរដ្ឋសភា។
- សេចក្ដីសម្រេចស្ដីពីការកែសម្រួលរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងនៃអគ្គលេខាធិការដ្ឋានរដ្ឋសភា ចុះថ្ងៃទី២៧ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៩។
- សេចក្ដីសម្រេចលេខ ០៣៥ រស ចុះថ្ងៃទី២៥ ខែមេសា ឆ្នាំ២០០៦ ស្ដីពីការកែសម្រួលរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រង ការរៀបចំ និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃអគ្គលេខាធិការដ្ឋានរដ្ឋសភា។
- សេចក្ដីសម្រេចរបស់ក្រុមប្រឹក្សាជម្មនុញ្ញ លេខ០៥៤/០០៥/២០០៣ កបធ.ច ចុះថ្ងៃទី២២ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។
- សេចក្ដីសម្រេចរួមរបស់ព្រឹទ្ធសភា រដ្ឋសភា និងក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញលេខ ០១ ពរក ចុះថ្ងៃទី២១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ២០០៤ ស្ដីពីបៀវត្សមូលដ្ឋាន និងប្រាក់បៀវត្សបន្ទាប់បន្សំនៃបៀវត្សរបស់មន្ត្រីរាជការនៃក្រុមនីតិបញ្ញត្តិ ។
- សេចក្ដីសម្រេចរបស់ក្រុមប្រឹក្សាជម្មនុញ្ញលេខ ០៥៤/០០៥/២០០៣ កបធ.ច ចុះថ្ងៃទី២២ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៣។
- របាយការណ៍របស់សមាគមអាដហុក ឆ្នាំ១៩៩៤។
- របាយការណ៍ស្ដីពីសមិទ្ធផលសំខាន់ៗ ដែលសម្រេចបានដោយរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា (៣០ វិច្ឆិកា ១៩៩៨-២០០២)។
- សេចក្ដីថ្លែងការណ៍របស់រដ្ឋសភា ចុះថ្ងៃទី៣០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៩៧។
- សេចក្ដីថ្លែងការណ៍របស់លោក ជា ស៊ីម ប្រធានរដ្ឋសភានៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ចុះថ្ងៃទី២៥ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩៥។
- សេចក្ដីថ្លែងការណ៍រួមរបស់ហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិច និង ប្រ.ជ. ចុះថ្ងៃទី២៩ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩៥។
- ONU, Note du Secrétaire général concernant l'adoption des Accord de Paris par la conférece de Paris sur le Cambodge , Documents de L'OUN S/23179, 30 Octobre 1991.
- ONU, Résolution du sonseil de sécurité sur le reglement politique de conflit du Cambodge, Documents de L'OUN S/RE/18(1991), 31 Octobre 1991.
- ONU, Lettre datée du 18 jaivier 1992 ,adressée par Secretaire général au président du Conseil de sécurité au sujet de la résolution 718 (1991) du Conseil de sécurité concernant le financement de L'APRONUC, Documents de L'OUN S/23458, 24 janvier 1992.
- ONU, Rapport de Sécrétaire général sur le déroulement et le résultat des élections au Cambodge, Documents de l'ONU S/25913, 10 Juin 1993.

ឯកសារយោងដែលជាភាសាខ្មែរ

- កាង អ៊ីនហ្គីន ៖ *គ្រឹះរបស់ទស្សនវិជ្ជា* ភ្នំពេញ រោងពុម្ពវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ២០០៦។
- កាសែតកម្ពុជា ៖ *រដ្ឋាភិបាលអាណត្តិទី២ ១៩៩៨-២០០៣* ភ្នំពេញ រោងពុម្ពមានជ័យ ១៩៩៩។

- កែវ ប៊ុនធឿន ៖ *ភ្នំពេញ មុនឆ្នាំ១៩៥៤* ម៉ុងត្រេអាល់ គេហដ្ឋានបោះពុម្ពអប្សរា ១៩៩៥។
- កៅ គឹមហួន និងសំរាំង កំសាន្ត ៖ *លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យមូលដ្ឋាននៅកម្ពុជា ៖ ឱកាស ការប្រឈម និងទស្សនវិស័យទៅអនាគត* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់សហប្រតិបត្តិការ និងសន្តិភាព និង អង្គការហ្វ៊ែមស៊ីដ (១៩៩?)។
- កៅ គឹមហួន វ៉ាន់ប៊ុនថេត និង លុយ ច័ន្ទសុផល ៖ *មុខនាទី និងការប្រព្រឹត្តទៅនៃសភាកម្ពុជា ៖ សមិទ្ធផល ការប្រឈម និងទស្សនវិស័យទៅអនាគត* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់សហប្រតិបត្តិការ និងសន្តិភាព ២០០១។
- កៅ គឹមហួន សំរាំង កំសាន្ត និង អ៊ុន តុងអាន ៖ *ការបោះឆ្នោតក្រុមប្រឹក្សាឃុំ-សង្កាត់ និងការកសាងលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យមូលដ្ឋាននៅកម្ពុជា* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់សហប្រតិបត្តិការ និងសន្តិភាព ២០០២។
- កៅ គឹមហួន សំរាំង កំសាន្ត និង អ៊ុន តុងអាន ៖ *ការបោះឆ្នោតនៅកម្ពុជា ៖ មេរៀនកន្លងមក និងទិសដៅនាពេលអនាគត* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់សហប្រតិបត្តិការ និងសន្តិភាព ២០០២។
- កៅ គឹមហួន និង សំរាំង កំសាន្ត ៖ *ការពិនិត្យឡើងវិញនូវការអភិវឌ្ឍន៍ច្បាប់នៅកម្ពុជា ១០ ឆ្នាំកន្លងមក ៖ សមិទ្ធផល ការប្រឈមមុខ និងក្តីសង្ឃឹម* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់សហប្រតិបត្តិការ និងសន្តិភាព ២០០៤។
- ក្រសួងឃោសនាការអាមេរិក ៖ *បទនិពន្ធស្តីពីសេរីភាព ៖ តួនាទីរបស់អង្គនីតិបញ្ញត្តិនៅក្នុងរបបប្រជាធិបតេយ្យ* San Francisco ក្រសួងឃោសនាការអាមេរិក ១៩៩២។
- ក្រសួងឃោសនាការអាមេរិក ៖ *អ្វីហៅថាលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ?* ភ្នំពេញ ខែតុលា ១៩៩១។
- ក្រុមការងារពិសេសរាជរដ្ឋាភិបាល ៖ *ព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃទី០៥-០៦ កក្កដា ១៩៧៩* (សៀវភៅស?) ភ្នំពេញ ក្រុមការងារ ពិសេសរាជរដ្ឋាភិបាល ១៩៩៧។
- ខុមហ្វ្រែល និងនិកហ្វិច ៖ *សៀវភៅប្រវត្តិរូបសង្ខេបអ្នកតំណាងរាស្ត្រ នីតិកាលទី៣ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ២០០៣-២០០៨* ភ្នំពេញ ខុមហ្វ្រែល និងនិកហ្វិច ២០០៦។
- ខុទ្ទកាល័យសម្តេច ជា ស៊ីម ៖ *រដ្ឋសភាកម្ពុជា នីតិកាលទី ១ (១៩៩៣-១៩៩៨)* ភ្នំពេញ ខុទ្ទកាល័យសម្តេច ជា ស៊ីម (១៩៩?)។
- ខៀវ ថារិកា ៖ *នីតិអន្តរជាតិសាធារណៈ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០១០។
- ខៀវ ថារិកា ៖ *ប្រវត្តិនៃទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិពីឆ្នាំ១៩៥៤ មកបច្ចុប្បន្ន និងបញ្ហាសង្គ្រាមត្រជាក់* ភ្នំពេញ ១៩៩៧។
- ខៀវ សំផន ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាថ្មីៗនេះ និងគោលជំហររបស់ខ្ញុំជាបន្តបន្ទាប់* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៤។
- ខ្លូត ធីតា ៖ *មូលដ្ឋានគ្រឹះទស្សនវិជ្ជា* ភ្នំពេញ បោះពុម្ពលើកទី៧ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៨។
- ខ្លូត ធីតា ៖ *ទស្សនវិជ្ជាខ្មែរសម័យអង្គរ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវអាស៊ីនៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា ២០០៨។
- គង់ កិរុន ៖ *នីតិរដ្ឋបាល ៖ អំពីចេនាសម្ព័ន្ធ* ភ្នំពេញ សាលាភូមិន្ទរដ្ឋបាល ១៩៩៧។

- គិន ភា ៖ *រដ្ឋសភាកម្ពុជានីតិកាលទី១ (ឆ្នាំ១៩៩៣-១៩៩៨)* សារណាបញ្ចប់ការសិក្សាថ្នាក់បរិញ្ញាបត្រជាន់ខ្ពស់វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា ២០០៣។
- គិន ភា និង សុត្រ សំណាង ៖ *សព្វទស្សន៍ស្តីពីរដ្ឋបាលកម្ពុជាសម័យអង្គរ (Panorama sur l'Admninistration d'Angkor)* កិច្ចការស្រាវជ្រាវសម្រាប់វគ្គសិក្សាមន្ត្រីមធ្យម ជំនាន់ទី៣ សាលាភូមិន្ទរដ្ឋបាល ២០០១។
- ង៉ែត ហៀន ៖ *កិច្ចព្រមព្រៀងក្រុងហ្សឺណែវ ៖ ដើម្បីរំលត់ភ្លើងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិន បែរជាទៅដុតភ្លើងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនទៅវិញ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ១៩៧១។
- ជីវ តាក្វាន់ ៖ *ទំនៀមទម្លាប់នៅស្រុកខ្មែរ* ១២៩៦ "បកប្រែជាភាសាបារាំងដោយ Paul Pelliot"។
- ឆយ យីហ៊ាង ៖ *រៀនធ្វើទស្សនវិជ្ជា* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៦។
- ឆយ យីហ៊ាង ៖ *ប្រវត្តិទស្សវិជ្ជាបច្ចឹមប្រទេស ៖ ទស្សនវិជ្ជាបូរាណសម័យក្រិច* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ១៩៩៤។
- ឆយ យីហ៊ាង និងអ្នកដទៃ...៖ *សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រសូតចេញពីត្រកូលកសិករ* ភ្នំពេញ រោងពុម្ពអ៊ឹម សាវន្ត ២០០៧។
- ឈុន ណារ៉េត ៖ *ប្រវត្តិគំនិតនយោបាយ និងទ្រឹស្តីរដ្ឋ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៧។
- ជៀប សុផល ៖ *សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងរដ្ឋកម្ពុជា ៖នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច សង្គម ១៩៧៩-១៩៩៣* ភ្នំពេញ សុខលាភបោះពុម្ព ២០០៥។
- ជៀប សុផល ៖ *មនោគមវិជ្ជានយោបាយ* ភ្នំពេញ សុខលាភបោះពុម្ព ២០០៦។
- ឌី ខាំបូលី ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ (១៩៧៥-១៩៧៩)* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា ២០០៧។
- នរោត្តម សីហនុ ៖ *អ្នកទោសខ្មែរក្រហម* ភ្នំពេញ បោះពុម្ពដោយកាសែតរស្មីកម្ពុជា ប្រែសម្រួលដោយ ទីឃាយុ (ចំណងជើងដើម ៖ Norodom Sihanouk : Prisonnier des Khmers Rouges)។
- នរោត្តម សីហនុ ៖ *អនុស្សាវរីយ៍ផ្អែមល្ហែម និងល្វីងជូរចត់* ភ្នំពេញ[?] ការផ្សាយរបស់...[?] ១៩៩៣[?]។
- នៃ ប៉េណា ៖ *ការដួលរលំនៃរបបប្រល័យពូជសាសន៍ ប៉ុល ពត* ភ្នំពេញ ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់កាសែតប្រជាជន ១៩៩១។
- ប៊ុណ្ណចន្ទ ម៉ុល ៖ *ចរិតខ្មែរ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ១៩៧២។
- ប៉ែន ខុន ៖ *ភ្នំពេញ មុន និង ក្រោយឆ្នាំ១៩៩៧* ភ្នំពេញ ២០០០។
- មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ៖ *ឈ្វេងយល់ពីទីក្រុង និងជនបទក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ២០០៧។
- មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ៖ *វប្បធម៌ និងអត្តសញ្ញាណ ៖ ប្រទេសកម្ពុជាក្នុងបរិបទអាស៊ីអាគ្នេយ៍* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ២០០៨។
- មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ៖ *អាស៊ីអាគ្នេយ៍បច្ចុប្បន្ន* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ២០០៧។
- មជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គម ៖ *ការត្រួតពិនិត្យអំពើពុករលួយ ៖ សៀវភៅសម្រាប់សមាជិកសភា* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គម ២០០០។

- មជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គម ៖ *ប្រព័ន្ធសុចរិតភាពជាតិ* ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គម ១៩៩៩។
- មជ្ឈមណ្ឌលសម្រាប់ការសិក្សាស្រាវជ្រាវជាន់ខ្ពស់ និងអង្គការមូលនិធិអាស៊ី ៖ *លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅកម្ពុជា ៖ ការអង្កេតអំពីអ្នកបោះឆ្នោតកម្ពុជា* ភ្នំពេញ អង្គការមូលនិធិអាស៊ី ២០០១។
- មិល្តុន អូស្ប៊ន (Milton Osborne) ៖ *ផ្តើមឈ្វេងយល់ពីប្រវត្តិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍* បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ ងួន គឹមលី ឈាត ស្រ៊ាង ប៉ុង កក្តិបូរ៉ាមី សេង សាត ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ២០០៩ (ចំណងជើងដើម ៖ Southeast Asia: An Introductory History)។
- យ.យ. មីហេយេវ ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រសង្ខេបនៃប្រទេសកម្ពុជា* បកប្រែ និងចងក្រងកែតម្រូវអត្ថបទជាភាសាខ្មែរដោយសាស្ត្រាចារ្យបណ្ឌិត ឡុង សៀម ម៉ូស្គូ អង្គការបោះពុម្ពផ្សាយប្រូហ្គ្រេស ១៩៨៤។
- រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ភាគទី១ (ភាគព្រេងនិទាន និង តាមរយៈសិលាចារឹក)* Paris, L'Harmattan, ១៩៩៨។
- រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ ៖ *សាធារណរដ្ឋខ្មែរ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់កាសែតរស្មីកម្ពុជា ប្រែសម្រួលដោយទីឃាយុ (ស្នាដៃនេះមានចំណងជើងដើមថា "La République Khmère" ជាភាសាបារាំង ហើយលោក ទីឃាយុ បានប្រែសម្រួលជាភាសាខ្មែរយកទៅចុះផ្សាយក្នុងកាសែតរស្មីកម្ពុជា។ ដោយយល់ឃើញថាជាស្នាដៃល្អ និងមានសារៈសំខាន់ គេបានកាត់តភាគនីមួយៗនៃការផ្សាយរបស់កាសែតរស្មីកម្ពុជា ទៅរៀបចំជាសៀវភៅទំហំក្រដាស A5 មានកម្រាស់ ១៧៩ ទំព័រ)។
- វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ៖ *វេទិកាបណ្ឌិតសភាចំហដើម្បីរំឭកខួបលើកទី១៥ ឆ្នាំនៃកិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមមួយនៃជម្លោះកម្ពុជា* ភ្នំពេញ បោះពុម្ពលើកទី១ វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ២០០៧។
- វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ៖ *ទំនាស់ព្រំដែនរវាងប្រទេសថៃ និងប្រទេសជិតខាង* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ២០១០។
- វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងមូលនិធិខុនរ៉ាដ អាដិណៅអ៊ែរ ៖ *ប្រព័ន្ធបោះឆ្នោត និងការគ្រប់គ្រង* ភ្នំពេញ វិទ្យាស្ថានខ្មែរសម្រាប់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងមូលនិធិខុនរ៉ាដ អាដិណៅអ៊ែរ ១៩៩៨។
- វិទ្យាស្ថានសិទ្ធិមនុស្ស និងសភាជាតិ ៖ *របៀបធៀបប្រព័ន្ធរដ្ឋាភិបាល*, ភ្នំពេញ, ១៩៩៥។
- ស ខេង ៖ *ទិដ្ឋភាពនៃរបបគ្រប់គ្រងសង្គមកម្ពុជា* ភ្នំពេញ ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់កាសែតប្រជាជន ១៩៩២។
- សាយ បូរី ៖ *វិទ្យាសាស្ត្ររដ្ឋបាល* ភ្នំពេញ បណ្ណាគារអង្គរ ២០០៧។
- សាយ បូរី ៖ *នីតិរដ្ឋបាលទូទៅ* ភ្នំពេញ ប្តស៊ុំឡូទីស ២០០១។
- សឿង រដ្ឋចារី ៖ «ជម្លោះនៅកម្ពុជា និងផលក្រោយជម្លោះ ៖ ទស្សនទានអាស៊ាន» នៅក្នុង៖ វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា (Edit.) *វេទិកាបណ្ឌិតសភាចំហដើម្បីរំឭកខួបលើកទី១៥ ឆ្នាំនៃកិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមមួយនៃជម្លោះកម្ពុជា* បោះពុម្ពលើកទី១ ២០០៧។
- សុខ ទូច ៖ *តួនាទីទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៣។
- សុខ ទូច ៖ *ទ្រឹស្តីទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ២០០៥។

- សុខ ទូច (Edit.) ៖ *ទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ ៖ កម្ពុជាក្រោមក្រសែភ្នែកមហាអំណាច* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ២០១០។
- សុខ ទូច និង ប៊ុន ធឿន ៖ *ទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិរវាងកម្ពុជា សហរដ្ឋអាមេរិក និងវៀតណាម* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា ២០០៧។
- សូ ណារ៉ូ ៖ *ការប្រៀបធៀបកម្លាំងនយោបាយនៅកម្ពុជាពីសន្និសញ្ញាក្រុងប៉ារីស (១៩៩១-២០០៦)* ភ្នំពេញ ផ្សាយចេញពីបណ្ណាគារអង្គរធំ ២០០៦។
- សៅ ឆាត ៖ *វិបត្តិកម្ពុជា* Victoria, Jenkin Buxton Printers Pty. Ltd., 1994.
- សៅ លាង ៖ *វាសនា ឬកង្វះទស្សនៈនយោបាយពិតប្រាកដ* Paris, Comité Cambodgienne de Vigilence, 2000.
- ស្រី ឱ ៖ *នីតិហិរញ្ញវត្ថុ និងការគ្រប់គ្រងឥណទាននៃថវិកា* ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយទេវតា ១៩៩៧។
- ហ៊ិន ស៊ីថាន ៖ *នរណាជាឃាតករ?* បោះពុម្ពឆ្នាំ១៩៩១។
- ហ៊ុន សែន ៖ *១០ ឆ្នាំ នៃដំណើរកម្ពុជា ១៩៧៩-១៩៨៩* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់កាសែតប្រជាជន ១៩៩០។
- ហ៊ុន សែន ៖ *១៣ ទសវត្សរ៍នៃដំណើរកម្ពុជា* ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់កាសែតប្រជាជន ១៩៩០។
- Adhémard Leclère ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំងពីសតវត្សរ៍ទី១នៃគ្រិស្តសករាជរហូតមក* ប្រែសម្រួលពីភាសាបារាំងដោយ ទេព ម៉េងឃាន ហៅ ទីឃាយុ ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា ២០០៦ (ចំណងជើងដើម ៖ Histoire du Cambodge depuis le 1er Siecle de notre ère)។
- CWIHP (Cold War International History Project) ៖ *កម្ពុជាក្នុងអន្លង់សង្គ្រាមត្រជាក់* ឯកសារសម្រាប់ស្រាវជ្រាវ ក្រុងតាខ្មៅ បោះពុម្ពនៅរោងពុម្ពបាយ័ន ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៩។
- David P. Chadler ៖ *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ* បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ ជិន ចន្ទា ប្រាក់ សុវណ្ណារ៉ា ម៉ម វណ្ណារី និង សេង សាត ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ២០០៩ (ចំណងជើងដើម ៖ History of Cambodia)។
- Elizabeth Becker ៖ *នៅពេលដែលសង្គ្រាមផុតរលត់ទៅ ៖ កម្ពុជា និងបដិវត្តន៍ខ្មែរក្រហម* បកប្រែជាភាសាខ្មែរដោយ ទេព ម៉េងឃាន និងសុភ្នា អ៊ីវ៉ែន កែសម្រួលដោយ ឆាំង យុ ភ្នំពេញ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា (ចំណងជើងដើម ៖ When the War Was Over, Cambodia and the Khmer Rouge Revolution)។
- Harish C. Metha & Julie B. Metha ៖ *ហ៊ុន សែន បុរសខ្លាំងរបស់កម្ពុជា* បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ កែ សឿន និង ជួន នឿន ក្រុងតាខ្មៅ រោងពុម្ពបាយ័ន ២០០០ (ចំណងជើងដើម ៖ Hun Sen, Strongman of Cambodia)។
- Guy S. Goowin-Gill ៖ *ការបោះឆ្នោតសេរី និងយុត្តិធម៌-ច្បាប់អន្តរជាតិ និងការប្រតិបត្តិតាមអន្តរជាតិ* ប្រែសម្រួលជាភាសាខ្មែរដោយវិទ្យាស្ថានកម្ពុជាដើម្បីសិទ្ធិមនុស្ស ភ្នំពេញ ការផ្សាយរបស់មូលនិធិខុនរ៉ាដ អាដិណៅអ៊ែរ ១៩៩៦ (ចំណងជើងដើម ៖ Free and Fair Elections - International Law and Practice)។

- Justin Corfield ៖ *ខ្មែរក្រោក*, បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ វង្ស សុធារ៉ា និងណុប សុខា (ឯកសារសម្រាប់ប្រើប្រាស់ផ្ទៃក្នុង) ភ្នំពេញ ដេប៉ាកតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ២០០៥-២០០៦ (ចំណងជើងដើម ៖ Khmer Stand Up!)
- Nicolas Regaud ៖ *កម្ពុជាក្នុងព្យុះសង្គ្រាម* ប្រែសម្រួលដោយ ទីឃាយុ (ចំណងជើងដើម ៖ Le Cambodge Dans la tourmente, Le troisième conflit indochinois 1978-1991)។
- William Shawcross ៖ *សោកនាដកម្មគ្មានសារៈសំខាន់* ភ្នំពេញ ការផ្សាយជាភាសាខ្មែរដោយកាសែតរស្មីកម្ពុជា (១៩៩?)។

ឯកសារស្នាដៃជាភាសាបរទេស

- Anne Marie Clucker, *A Long Road to Peace : UNV in Cambodia 199 2/93,* UNDP, Geneva, February 1995.
- Ben Kienan, *Genocide and Democracy in Cambodia; The Khmer Rouge, the United Nations and the International Community*, New Haven, Yale University, South East Asia Studies, 1993.
- Boutros Boutros-GHALI, *The United Nations and Cambodia,1991-1995,* New York, Department of Public Information, United Nations, 1995.
- Cariton J.H HAYS, *Modern Times: The French Revolution to the Present,* California, McGrawHill, 1983.
- CHANG Pao-Minh, *Kampuchea between China and Vietnam*, Singapore, Chong Moh Ofset Printing Pte. Ltd., 1987.
- Claude Gilles GUOR, *Institutions Constitutionelles et Politiques du Cambodge*, Paris, Librairie Dalloz, 1965.
- Clauspter Hill & Jörg Menzel (Edit.), *Constitutionalism in Southeast Asia,* Volume 1 (National Constitutions/ASEAN Charter), Singapore, Konrad Adenauer Foundation, 2008.
- Clauspter Hill & Jörg Menzel (Edit.), *Constitutionalism in Southeast Asia,* Volume 2 (Report of National Constitutions), Singapore, Konrad Adenauer Foundation, 2008.
- David A. Ablin, *The Cambodian Agony,* New York 10504, USA, M.E. Sharpe, Inc. Armonk, 1990.
- David M. AYRES, *Anatomy of a Crisis, Education, Development, and the State in Cambodia,* Honolulu, The Maple-Vail Book Manufacturing Group, 2000.
- David Marsh & Gerry Stoker, *Theory and Methods in Political Science,* London, Macmillan Press Ltd., 1995.
- David P. Chandler, *The Tragedy of Cambodian History : Politics, War and Revolution since 1945*, Bangkok, O.S Printing House, 1991.
- David P. Chandler, *Brother Number One, A Political Biography of Pol Pot,* Westview Press, Inc., 1992.
- Frederick Z. Brown, *Cambodia in 1991: An Uncertain Peace,* Asian Sevey, XXXII, 1, Janury 1992.
- François Ponchaud, *Cambodia Year Zero,* translated from the French by Nancy Amphoux, New York, 1977, (original title: *Cambodge anné zéro).*

- Gary Klintworth, ***Vietnam's Intervention in Cambodia in International Law,*** Camberra, AGPS, 1989.
- Geneviève Koubi & Raphaäl Romi, ***Etat -Constitution -Loi,*** Paris, Edition Litec, 1993.
- Georgina ASHWORTH, ***The boat people and the road people: Refugee of Vietnam, Laos and Cambodia***, Sunbury, Midds., Quartermaine House, 1979.
- Helen Jarvis, ***Cambodia,*** Volume 200, Oxford, ABC-CLIO Ltd., 1997.
- Hugh Smith, ***International Peace Keeping: Guiding on Cambodia Experience,*** Canberra, Australian Defense Studies Center, 1994.
- J. Steve Ott et al., ***Public Management, the Essential Readings,*** USA, Nelson-Hall Inc., 1991.
- Jarol B. Manheim & Richard C. Rich, ***Empirical Political Analysis: Research Methods in Political Science,*** New York, Longman Publishing Group, 1991.
- Jean BILLET, ***Les relations extérieures de la France avec le Vietnam, le Cambodge, le Laos, la Thaïlande et la Burmanie,*** Paris, Coseil Economique et Social, 1994.
- Jean Imbert, ***Histoire des institutions khmères***, Phnom-Penh, Annales de la faculté de droit de Phnom Penh, Vol.2, E.K.L.I.P., 1962.
- Jeffery Telgarsky & Makiko Ueno, ***Think Tanks in a Democratic Society: An Alternative Voice,*** Washington DC, The Urban Institute, 1996.
- John Spanier, ***Games Nations Play,*** Washington, Congressional Quarterly Inc., 1987.
- John Stuart Mill, ***Representative Government***, Rendered into HTML on 12 April 1998, by Steve Thomas for The University of Adelaide, Library Electronic Texts Collection.
- Justine Corfield, ***Khmer Stand Up! : A History of the Cambodian Government 1970-1975,*** Australia, Aristoc Press Pty Ltd, 1994.
- Konrad Adenauer Foundation, ***Democratic Development: Rule of Law,*** Occasional Paper, Vol. 05, Phnom Penh, Konrad Adenauer Foundation, 2009.
- Maurice Gaillard, ***Démocratie Cambodgienne: La Constitution du 24 septembre 1993,*** Paris, L'Harmattan, 1994.
- Michael Corbett, ***Research Methods in Political Science,*** Washington, MicroCase Cooperation, 1999.
- Michael T. Snarr & D. Neil Snarr, ***Introducing Global Issues,*** London, Lynne Reinner Publisher, Inc., 1998.
- Michael J. Sodaro, ***Comparative Politics: A Global Introduction,*** New York, The McGraw-Hill Companies, Inc., 2000.
- Michael Vickery and Romes Amer, ***Democracy and Human Rights in Cambodia***, Final Draft Report, SEDA, 15 January 1995.
- Milton Osborne, ***Politics and Power in Cambodia***, Hong Kong, Dai Nippon Printing Co., 1973.
- Norodom Ranariddh, ***Droit Public Cambodgien, Tome I,*** Cedex, C.E.R.J.E.M.A.F., 1998.
- Norodom Sihanouk, ***War and Hope: The Case For Cambodia***, New York, Pantheun Books, Random House, 1980.
- Norodom Sihanouk, ***Prisonier des Khmers Rouges***, Paris, Bernard Barault, 1984.

- Ohashi Hisatoshi, ***A Study of Cambodian Political Awareness***, Tokyo, Seitoku University Bulletin No.2, March 15, 1995.
- Paul Ekins, ***A New World Order: Grassroots movements for Global Change***, London, Routledge, 1992.
- R. Keith Van Wagenen, ***Writing a Thesis: Substance and Style***, New Jersey, Printice Hall, 1991.
- Raoul M. Jennar, ***Les constitutions du Cambodge***, Paris, La documentation française, 1994.
- Raoul M. Jennar, ***Les clés du Cambodge: Faits et chiffres , Repères historiques, Profils Cambodgiens, Cartes***, Paris, Maisonneuve & Larose, 1994.
- Raoul M. Jennar, ***Chroniques Cambodgiens***, Jodoigne (Belgique), numerotées de I à XII, Centre Européen de Reseraches sur l'Extrême Orient (CEREO), 1991-1994.
- Raymond Aron, ***Démocratie et totalitarisme***, Paris, Edition Gallimard, 1996.
- René Monory, ***Le Sénat***, Paris, La documentation FranÇaise, 1993.
- Ros Chantrabot, ***Cambodge, La Répétition de l'Histoire (De 1991 aux élections de juillet 1998)***, Paris, Edition YOU-FENG, 2000.
- Ros Chantrabot, ***La République Khmêre***, Paris, L'Harmattan, 1993.
- Sorpong Peou, ***Conflict Neutralization in the Cambodia War, From Battlefield to Ballot-Box***, Oxford University, Press, 1997.
- Sorpong Poeu, ***Intervention and Change in Cambodia, Toward Democracy?*** Singapore, Institute of Southeast Asean Studies, 2000.
- Stanley O. Roth, ***On Situation in Cambodia***, Washington D.C., 1997.
- Timothy Carney & Lian Choo Tan, ***Wither Cambodia?: Beyond the Elections***, Singapore, Institute of South East Asian Studies, 1993.
- Tony Jackson, ***Just waiting to die? Cambodian Refugees in Thaïland***, Oxford, Oxfam, 1987.
- Wayne C. Mc Williams & Harry Piotrowski, ***THE WORLD SINCE 1945: A History of International Relations***, London, Lynne Reinner Publisher, Inc., 2001.
- William A. Collin et al, ***Final Report: The Transition to the Democracy and Development***, Washington DC. & Geneva, United Nations Institute for Social Development, 1998.
- William Shawcross, ***Cambodia's New Deal***, (A Report by William Shawcross), Washington DC., Carnegies Endowment for International Peace, 1994.
- William Shawcross, ***Sideshow, Kissinger, Nixon and the destruction of Cambodia***, First Pocket Book printing, U.S.A., October 1979.

សុន្ទរកថា និងបទអន្តរាគមន៍

- ហ៊ុន សែន ៖ សុន្ទរកថាក្នុងពិធីបិទសន្និសីទជាតិស្តីពី "សន្តិភាព ការបង្រួបបង្រួមជាតិ និងការកសាងលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ដប់ឆ្នាំក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីស" នៅក្រុមប្រឹក្សាអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា ថ្ងៃទី២២ ខែតុលាឆ្នាំ២០០១។

- សុខ អាន ៖ សុន្ទរកថាថ្លែងនៅក្នុងវេទិកាបណ្ឌិតសភាចំហ ដើម្បីរំឭកខួបលើកទី១៥ឆ្នាំនៃកិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមមួយនៃជម្លោះកម្ពុជា" ដែលរៀបចំដោយវិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា នៅថ្ងៃទី២១ ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៦។
- ម៉ោញ ស៊ីផាន ៖ សុន្ទរកថាថ្លែងក្នុងសន្និសីទជាតិស្តីពី មុខនាទី និង ការប្រព្រឹត្តទៅនៃសភាកម្ពុជា ៖ សមិទ្ធផល ការប្រឈមមុខ និងទស្សនវិស័យទៅអនាគត នៅវិមានរដ្ឋាភិបាលវត្តភ្នំ ថ្ងៃទី២៣-២៤ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០០។
- សុន ឆ័យ ៖ សុន្ទរកថាក្នុងសន្និសីទជាតិស្តីពី មុខងារ និងការប្រព្រឹត្តទៅរដ្ឋសភាកម្ពុជា ៖ សមិទ្ធផល ការប្រឈមមុខ និងទស្សនវិស័យទៅអនាគត នៅវិមានរដ្ឋាភិបាលវត្តភ្នំ ថ្ងៃទី២៣-២៤ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០០។
- រស់ ចន្ត្រាបុត្រ ៖ បទអន្តរាគមន៍នៅក្នុងវេទិកាបណ្ឌិតសភាចំហ ដើម្បីរំឭកខួបលើកទី១៥ឆ្នាំនៃកិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមមួយនៃជម្លោះកម្ពុជា" ដែលរៀបចំដោយវិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិកម្ពុជា នៅថ្ងៃទី២១ ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៦។

សារព័ត៌មាន

- កាសែតប្រជាជន ចេញផ្សាយប្រចាំថ្ងៃ ភ្នំពេញ។
- ទស្សនាវដ្តីប្រជាប្រិយ ចេញផ្សាយប្រចាំពីរសប្តាហ៍ ភ្នំពេញ។
- ទស្សនាវដ្តីប្រជាធិបតេយ្យ ចេញផ្សាយប្រចាំខែ ភ្នំពេញ។
- ទស្សនាវដ្តីវិទ្យាសាស្ត្ររបស់វិទ្យាស្ថានទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ ចេញផ្សាយប្រចាំត្រីមាស ភ្នំពេញ។
- រស្មីកម្ពុជា ចេញផ្សាយប្រចាំថ្ងៃ ភ្នំពេញ ។
- AKP ចេញផ្សាយប្រចាំថ្ងៃ ភ្នំពេញ។
- Bulletin de la semaine de l'APRONUC, Weekly, Phnom Penh.
- The Cambodia Daily, Daily, Phnom Penh.

គេហទំព័រ

- http://www.national-assembly.org.kh/na_history.htm.
- http://www.thejakartapost.com/news/2005/08/18/dutch-govt-expresses-regrets-over killings-ri.html)
- www.geocitie.com/Khmerchronogy /1995.htm.
- www.geocitie.com/Khmerchronogy /s.prst.1997. 37.htm.
- www.geocitie.com/Khmerchronogy/s.1997.37.htm.
- www.geocitie.com/Khmerchronogy/ 1995.htm.
- http://english.peopledaily.com.cn/200407/08/eng20040708_148890.html.
- http://etext.library.adelaide. edu.au/m/m645r/m645r.zip.